

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Historia Zaringo Badensis

Schöpflin, Johann Daniel

Carolsruhae, 1766

Caput V. Georgius Fridericus [...]

[urn:nbn:de:bsz:31-295072](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-295072)

CAPUT V.

GEORGIUS FRIDERICUS.

A. 1595. - - - - 1622.

§. I.

Tumultuosum & strepitans Ernesti Friderici ^{Introitus.} regimen strepitantius infecutum est Georgii Friderici, qui omnes utriusque lineæ Badensis ditiones octodecim per annos so-

lus possedit, si Spanheimenses & Rodemacheranas excipias, quæ in Eduardinatorum potestate permanferant. Nec ante, nec post eum, ullus unquam Marchio Badensis ditior aut potentior fuit. Tam numerosum exercitum aluerat nullus. At viribus suis nimium confusus, altiora molitus est; tentans fortunam; quam ob id ipsum semper habuit adversam. Vita ejus malorum est Ilias; speculum Principis, raro fortunati; qui in illa sane incidit tempora, quibus nulli fere Germaniæ Principum licebat esse

GEORG.
FRIDER.

felici. Politicæ rationes eum induxerant, ut sedecim annis ante mortem, virens & vegetus deponeret regimen; non filium ex se natum, ex se quoque ut regnantem aspiceret, sed ne Phaëthontis instar nimis ardua petens, casu suo Marchiam & numerosam secum everteret prolem. Unde in exponendo vitæ ejus decursu constituendæ sunt epochæ duæ. Prior, qua rexit; posterior, qua vixit privatus. Epochas has una pugna dividit; quæ Principem inter potentem intercessit & exulem.

§. II.

Hujus
Principis
initia.

Natus A. 1573. die 30. Januarii sub communi cum fratribus, post patris excessum, vixit tutela, ad annum usque 1584. quo fratres seniores, a tutoribus liberi, tutores ejus sunt facti. Puer debilis corpore, morbis obnoxius, brevem vitam promittit; impar certe visus laboribus, quos in omni postea genere immensos sustinuit; veneficiis quoque, sed frustra, petitus. (a)

Argentorati literis operam dedit A. 1585. Friderico de Watzdorf ephoro usus. Post triennium Vefontionem se contulit; cujus urbis Senatus ei & itineris sociis exercitium religionis suæ denegavit in urbe, nisi jufferit Cæsar. Relicta Vefontione, Dolam concessit; ubi simile expertus est fatum. Ernestus Fridericus, senior fratrum, a Cæsare (b) petiit, ut Georgio Friderico

(a) JUNGLERUS coætaneus scriptor in *Vita Georgii Friderici*, quem vidit.

(b) Die 3. Jan. 1589.

Vesontione per aliquod tempus degere liceret. Consensit Imperator, sed hic, mutata sententia, aliquamdiu Basileæ versatus, decimo septimo ætatis anno in Italiam, literarum præsertim causa iter suscepit. In celebri Senensium, veteris Hetruriæ Academia vixerat A. 1590. cum frater Jacobus sacra mutasset. Literæ Senis ad Ernestum Fridericum, die 5. Sept. latino sermone, haud ineleganti, hac super re scriptæ, hodieque supersunt. (c)

GEORG.
FRIDER.

§. III.

In fraterna divisione terrarum (d) A. 1584. Saufenbergi-Regimen
cæ, Rœtelanæ & Badevillanæ ditiones Georgio Friderico obve-
nerunt; quibus ex pacto cum Ernesto Friderico Marchia Hach-
bergensis A. 1595. accessit, ex hereditate Jacobi. adit.

Tempus hoc est, quo terrarum suarum ipse regimen adiit; Imperii feudis a Rudolfo II. die XII. Dec. Pragæ acceptis. Quadriennio post Jacobus Christophorus, Basiliensium Episcopus Brifgovica ei quoque contulit feuda. Eadem ceremonia A. 1614. a Guilielmo, Episcopo successore, repetita.

Bello inter Episcopos Argentinenses, in schismate electos, durante, Gallicæ in Alfatiam copiæ A. 1597. appulerunt. Geor-

Tom. IV.

S. 2

(c) Vide supra in *Vita Jacobi* pag. 128, seqq.

(d) Lege supra pag. 171. seq.

GEORG.
FRIDER.

gius Fridericus, destinationis earum ignarus, evocatis vasallis, terrarum Märchicarum defensioni caute & diligenter prospexit.

§. I V.

Bellum
Turci-
cum.

Fervidum illo tempore Cæsari bellum erat cum Turcis, qui præcipuam Hungariæ partem, ipsamque Budam in potestatem redegerant. Vizirius Turcarum, Ibrahimus A. 1600. reliquam Cæsari erepturus Hungariam, omisso Strigonio, quod oppugnare voluerat, cum ingentibus copiis obsedit Canisam, munitissimum Palatinatus Zaladiensis in Hungaria Inferiore oppidum, quo occupato, Stiriam omnem & Austriam cum Illyrico, Turcarum Imperio se adjecturum speraverat. Urbi laboranti in auxilium venit exercitus Hungaricus, Duce Philippo Emanuele, Lotharingo ex Mercurio ramo; cui Georgius Fridericus noster cum copiis se junxerat; suis militans sumptibus; quo zelo Cæsaris Rudolphi sibi conciliavit favorem; qui jam ante non semel Pragæ sermonibus ejus delectatus, magni juvenem amaverat Marchionem. (e) Velitationibus res ab initio bene gesta, sed deficiente annona, Canisa Turcis dedita, (f) quam Ferdinandus Archidux

(e) JUNGLERUS in *Vita Georgii Friderici*.

(f) NICOLAUS ISTHUANFFIUS interfuit bello. Vide *Historiarum ejus* Lib. XXXII. pag. 468. seq. Diarium expeditionis Christiani exercitus ad Canisam, a Secretario Ducis Mercuriani conscriptum, apud BONGARSIIUM in *Syndromo Rerum Turcico-Pannonicarum* pag. 326. occurrit.

anno sequente, Pontificis & Hispanorum copiis auctus, recipere, irrito sed conatu, tentavit. Posteriori huic expeditioni num interfuerit Marchio, nobis non liquet.

GEORG.
FRIDER.

§. V.

Circa hæc tempora duos ille Brisgoviæ vicos, Balrech-
tam & Tottingam (g) Marchiæ Hachbergæ conjunxit. Vici hi, Vici Bal-
rechten
& Tot-
tingen. Stauffensium Dynastarum patrimonium vetus, a Familia aliquam-
diu avulsi, sed a Wigeris possessoribus pro trecentis quinquaginta
floreis, Jacobo Trutperto & Martino, fratribus, Dynastis in
Stauffen, A. 1457. rursus venditi, ad Stauffensia bona redierunt.
Trutpertus apud Jacobum & Carolum I. Marchiones, patrem &
filium, singulari gratiâ florens, Carolo, cujus Aulæ præfectus
fuit, vicos hos A. 1458. in feudum masculinum obtulit; fratrum
consensu. Georgius Leo, Stauffensium Dynastarum postremus,
A. 1602. sine prole deceffit. Georgius Fridericus noster vicos hos
cum Marchia Hachbergæ eodem anno die 16. Aprilis conjunxit;
religionis libertate incolis relicta; qui ad hoc usque tempus sacra
Romana libere & secure exercent; post mutata a Carolo II. sa-
cra Marchicis terris adjecti.

§ 3

Conferatur quoque ORTELIUS REDIVIVUS MEYERI p. 280. ENS
in *Hungariæ Historia* Lib. VIII. pag. 464. THUANUS *Historiar.*
Lib. CXXIV. §. II.

(g) In Charta Investituræ vocatur Toettickeim.

GEORG.
FRIDER.

§. VI.

Ernesto
Frid. suc-
cedit.

Inopinata Ernesti Friderici, sine prole decedentis, morte, inferior Marchia Badensis una cum superiore A. 1604. ad Georgium Fridericum pervenit, qui hereditate hac omnes Bada-Badenfes & Bada-Durlacenses terras solus possedit. Mors fratrum seniorum in relictis eorum terris religionis motus concitavit. Mortuo Jacobo, Ernestus Fridericus, successor, pastores Romanos expulerat Marchia Hachbergæ. (h) Mortuo Ernesto, Georgius Fridericus Calvinianos ex Marchia inferiore ejecit, sacra Lutherana in illis quoque partibus, Durlaci præsertim, reducens. Eodem anno transactioni, componendis Episcopatus Argentinensis tumultibus in urbe Hagenoa initæ, subscripsit. Quin & pactionem de permutandis Altensteigæ & Liebenzellæ præfecturis inter Ernestum Fridericum & Wirtembergæ Ducem anno superiore initam, confirmavit. (i)

Investituram terrarum, quas fratri succedens nuper acceperat, a Rudolfo II. Imp. per legatum (k) A. 1605. cum peteret

(h) Vide supra in *Vita Jacobi*.

(i) Georgius Fridericus enim ab initio permutationi intercefferat. Tom. III. pag. 113.

(k) Josephus Hettlerus, Cancellarius, a Marchione Pragæ missus, Pragæ d. 17. Martii vita functus est. Goelerus Ravenspurgicus, Præfectus Durlacensis, ei in legatione successit.

Pragæ, Marchiæ Bada-Badensis investituram quoque a Cæsare petiit; Eduardi Fortunati filios, ob natalium defectus, ab omni terrarum successione excludi contendens. Ab altera parte Eduardi Fortunati vidua, & filiorum tutores, de retenta per Georgium Fridericum Marchia sua apud Cæsarem conquesti, petierunt, ut Eduardina proles patri in dignitatibus & terris succederet. Cæsar die 26. Febr. A. 1605. Pragæ decrevit, ut Marchiæ utriusque investitura Georgio Friderico concederetur, reservata tamen actione pupillis. Eidem decreto insertum, ut Georgius Fridericus, de superiore Marchia impetitus, se sistat iudicio, in causam descendat, &, injuncta si fuerit restitutio, pareat. Eduardi Fortunati viduam & liberos in possessione eorum, quæ tenent, ne turbet. Tributa residua confestim; debita superiori Marchiæ inhærentia, pedetentim persolvat. In sacris nihil immutet, Catholicam religionem pristino in statu relinquat. Maximiliano Archiduci, Cæsaris fratri, cura hujus causæ commissa. (1) Investitura die IV. April. Georgio Friderico absenti collata.

§. VII.

Sed & alio ejusdem anni (A. 1605.) decreto Palatinus Elector, Badenses utriusque Comitatus Spanheimensis partes

Comitatus Spanheim.

(1) Decretum hoc extat in Scripto, tempore Pacis Westphalicæ impresso, sub rubro: „*Information wegen der in der bekandten Oberbadischen Sachen vermeindlich vorgeschützten beyden Exceptionum &c.* pag. 23.

GEORG.
FRIDER.

Georgio Friderico restituere jussus in ulterioris Comitatus communionem illum statim admisit; Præfectura Castellaunensi excepta, quam Eduardini alimentorum nomine retinuerunt. Citerioris vero Comitatus pars Badensis, ob residuos census & debita, in Electoris potestate permanfit usque ad A. 1622. quo Wilhelmus Marchio omnes Spanhemii partes Badenses, cum reliquis Marchiæ superioris ditionibus recepit. (m)

Varia.

Nec prætereundum silentio, quod Cancellarium Badensem, investituræ caussa Pragæ hærentem, monuerit Cæsar, (n) ne tradendis Jacobi mortui filiabus, moram injiceret Marchio, sed potestati legatorum, quos propediem Cæsar missurus sit, traderet puellas. Traditio tamen locum non habuit, quod Principes, doctrina Protestantium a teneris imbutæ, & abdicata tutela sui juris factæ, Georgii Friderici aulam relinquere noluerunt. (o)

Philippus, Eduardi Fortunati frater, de Marchia superiore, Georgio Friderico eripienda, tum temporis iniverat consilium. Res detecta. Philippus in Hachbergæ Castro arciori mandatus custodiæ, post XV. annos captivus decessit. (p)

(m) Vide Tom. III. pag. 86.

(n) Decretum die 26. Febr. scriptum.

(o) A. 1604. die 10. August. Maximiliano Bavaro, puellas has Principes tradi postulanti, Georgius Fridericus eodem modo respondit.

(p) Adi Tom. III. pag. 50.

§. VIII.

Apud Badenses hæc dum geruntur, aucta est in interiore Germania Catholicos inter & Protestantos simultas. Diuturnis Protestantium de Camera Imperii, de Judicio Aulico, aliisque de religione querelis Donaverdensis causa A. 1606. accessit. Liberam hanc Imperii Civitatem, in Circulo Suevico sitam, quæ jam ante Pacem Augustanam Confessione Augustanæ adhæserat, Rudolphus II. Imperator, ob turbata Catholicorum sacra, proscripsit, læsæ pacis publicæ crimen illi impingens. Cæsarem durius in Donaverdenses egisse, a Protestantibus creditum est. Querimonia hæc & ejusdem generis aliæ Electorem Palatinum, Neuburgi & Wirtembergæ Ducem, Onolsbacensem & Georgium Fredericum nostrum, Marchiones, induxerant, ut mense Majo A. 1607. arctiori se adstringerent fœderi & de milite conscribendo certas inter se leges inirent. (q) Iidem Principes, cum nonnullis Imperii Civitatibus, pro Donaverdensi apud Cæsarem intercesserunt. Cognitionem hujus rei ad se solum atque ad Judicium Aulicum pertinere Cæsar respondit. (r) Bavarie Duci, invitis Imperii legibus, delata est executio pœnæ. Bavarus fine anni justo exercitu urbem obsedit, occupavit. Wirtembergicus, Circuli Suevi-

Causa Do-
naver-
d.

Tom. IV.

T

(q) LINGELSHEMIUS in Epistola 75. ad Bongarsium.

(r) IDEM Epist. 80.

GEORG.
FRIDER.

ci Dux, cui secundum Germaniæ leges, demandanda fuisset executio, læsum se questus, Evangelicos Siveviæ Ordines ad Conventum Ulmam evocavit, cui non interfuit Georgius Fridericus noster; de jure, Evangelicos Status in Circulo convocandi, cum Wirtembergico contendens. (st)

§. IX.

Comitia
Ratisbon.
A. 1608.

In Conventu hoc res ad proxima remittebatur Comitia, quæ A. 1608. Ratisbonæ magnos inter motus celebrata fuerunt. In illis Ferdinandus Archidux Cæsaris vices peregit. Protestantes aperte professi sunt, nisi proposita aboleantur gravamina & Donaverda Civitas pristino statui restituatur, nulla se Cæsari ad Turcicum bellum suppeditaturos subsidia.

Ad Comitia hæc Georgius Fridericus miserat legatos; quibus, Marchiæ superioris intuitu, mota est controversia de loco.

(st) LINGELSHEMIUS *Epist.* 81. d. 12. Dec. ita scribit: „ Nos anxios habet
 „ Bavarica expeditio: nam constat nobis, Monachii delectum habitum
 „ & recensitos septies mille equites, sedecim mille peditum. Hic ap-
 „ paratus nimis ad domandum oppidulum Donawerdam, & cives illi
 „ ad omnia subeunda parati tamen, neque illis unquam spes auxilii.
 „ Nam quod Wirtembergicus 6. Dec. Conventus habuit Ulmæ Circuli,
 „ ad quos evocavit Evangelicos tantum, atque adeo Badensis suos
 „ non misit, nescio quæ prætexens, inde ego nihil solidi sperare pos-
 „ sum. „

Eduardini tutores, ad Comitia vocati, sibi locum vindicabant. GEORG. FRIDER.
 Cæsar Kal. Febr. pro Georgio Friderico tandem pronuntiavit; addita nihilominus cautione, pupillorum juribus ne fraudi id esset. (u) Addiderunt Cæsarei, causam eorum in Aulico mox decidendam Judicio. (x)

§. X.

Protestantes hæc permoverant, ut non expectato Comi- Conven-
tus Uni-
torum.
 tiorum exitu, Ratisbona discederent, habitoque Aschusii apud
 Francos, Majo mense, Conventu, novum pro tuenda religione
 sua conderent fœdus, (y) quod, insequente Augusto mense, Ro-
 tenburgi in alio Fœderatorum Conventu firmatum, in quo fœ-
 deris præses designatus est Palatinus Elector. Distributæ inter
 focios curæ; imperata pecunia; omnia præparata ad bellum. Præ-
 ter Christianum Anhaltinum, qui Electoris Palatini vices gere-
 bat, Joachimus quoque Ernestus, Brandenburgicus Marchio, Wolf-
 gangus Wilhelmus, Neoburgi Dux & Wirtembergæ Ducis ade-
 rant legati.

Tom. IV.

T 2

(u) Jam ante Marchio in Circuli Suevici Conventibus intuitu Marchiæ supe-
 rioris obtinuerat locum.

(x) LONDORP. *Acta publ.* Tom. I. pag. 57.

(y) CARAFA *Germaniæ Sacræ restauratæ* p. 40. sq.

GEORG.
FRIDER.

§. XI.

Confilia
deMar-
chia fu-
per.

Tractata tum quoque *Causa Badensis*. *Eduardinorum* tutores litem ad *Aulicum* detulerant *Imperii Senatam*; quem *Marchio* declinans, apud socios quæsitit auxilium; rationes exponens scripto, ob quas *Eduardinis* dignitatem & jura *Marchionum Badensium* successionemque in *Marchiam superiorem* recusavit; *Principum Imperii* dignitati, *Germaniæ* moribus, ac *familiæ Badensis* statutis contrariari contendens, ut liberi, ex matrimonio tam inæquali prodeuntes, succedant. *Marchiam superiorem* ære alieno tantopere gravatam, ut ne *ufuris* quidem exsolvendis sufficiant redditus. Dispiciant socii, quid in re tam serâ, tamque difficili, ad omnes *Principes* pertinente, agendum. Animum suum se inducere non posse, ut *Confilii Aulici* se iudicio submittat, quod multis modis ipsi suspectum. Petiturum se a *Cæsare*, ut ille adhibitis, more majorum, *Principibus*, pari ex utraque religione numero, hac de causa cognoscat. *Principes*, his rebus intellectis, de eximio suo in *Marchionem* studio plura testati sunt. Ne autem in re tanti momenti præcipitanter consulerent, alio tempore uberius eam se tractaturos polliciti sunt.

§. XII.

Res acta
collo-
quiis.

Dissoluto *Rothenburgensi* *Conventu* res aliquamdiu quievit. *Carolus Orscelarius*, qui sub *Eduardo Fortunato* fuerat *Pa-*

genfis Præfectus, Georgium Fridericum Marchionem ad Colloquium invitavit. (z) Convenerunt delecti utrimque Spiræ primum A. 1608. mense Decembri, (a) dein Wormatiæ, mense Martio A. 1609. At Orscelarius & Joachimus Barbarossa, qui ab Eduardi filiorum tutoribus, Alberto Austriaco & Salentino, Ifenburgi Comite, mandata acceperant, nullas Durlacensium conditiones admittere voluerunt, nisi antea Eduardinos liberos sanguinis Badensis agnoscerent Marchiones. Durlacenses quum id constanter negassent, dilato in aliud tempus negotio, legati domum redierunt.

T 3

(z) Amica rei compositio ab Ernesti Friderici morte fuerat tentata. Salentinus, Ifenburgi Comes, unus ex tutoribus liberorum Eduardi, A. 1604. mense Octobri, Wormatiæ instituit Conventum, ad quem Castellaunenses quondam Eduardi Fortunati Consilarii quum venissent, Badenses, cum Castellaunensibus tractare nolentes, re infecta discesserunt. Philippus Ludovicus, Neoburgicus, controversiæ dein componendæ intentus, re cum Alberto Austriaco & Maximiliano Bavaro communicata, A. 1607. die 11. Junii in Monasterio Mœdingen cum Marchione habuit colloquium, quod, ut & legatio ejusdem Principis, ad Aulam Badensem anno sequente missa, caruit effectu.

(a) Spiræ proposuerat Orscelarius, ut terrarum Bada-Badensium administratio ad tempus Georgio Friderico certis conditionibus permitteretur.

GEORG.
FRIDER.

§. XIII.

Res acta
litteris.

Nuntios ergo ad Albertum Austriacum in Belgium misit Georgius Fridericus, qui impugnatae pupillorum dignitatis rationes ei denuo exponeret. Quin & litteris ad eundem Albertum & Salentinum Isenburgicum, die 18. Martii ejusdem anni datis, Eduardi matrimonium ac filiorum ejus statum denuo impugnavit. Tutores reciprocis litteris, die octavo ejusdem anni, Durlacensium argumenta convellere studuerunt; addentes, Eduardum graves ob causas matrimonium occuluisse ad tempus. Impetrato autem Bavariae Ducis consensu, publice illud declarasse, solenni actu, Badae in Palatio suo, missisque hinc inde litteris atque legatis, Andreae Cardinali Austriaco, Regi Poloniae, Carolo, Sudermanniae Duci aliisque agnatis, Catholicae religioni addictis, per Bornium & Pistorium significasse. Convenientius quidem esse familiarum splendore, si Principes ejusdem ordinis matrimonio sibi jungant uxores. Nihilominus & cum inferioris dignitatis foeminis connubii jus ipsis competere, neque filios, ex ejusmodi conjunctione procreatos, ulla lege aut consuetudine a dignitate paterna & feudorum successione arceri. Hortantur denique Marchionem, mitiora ut admittat consilia, atque ad proximum Wormatiensem Conventum ejusmodi mandatis instruat Consiliarios, ut amica tandem compositione controversia sopiatur.

§. XIV.

Hæc dum aguntur, Evangelici Principes & inter eos Georgius Fridericus noster ad arctius fœdus, Unionem quod vocarunt, ineundum, A. 1609. mense Majo convenerunt Halæ Suevorum; ut de tuenda civili & ecclesiastica libertate sua inter se agerent. Ex Conventu hoc Christianus Anhaltinus missus est Pragæ, ut fociorum querelas exponeret Cæsari, atque inter alia peteret, Donaverdæ Civitas in pristinum statum ut restitueretur; utque sententiæ Senatus Aulici, atque mandata, Imperii legibus & Ordinum dignitati adversa, revocarentur; neve literis Investituræ Principum novæ in posterum adderentur conditiones; eæ autem, quæ feudalibus Georgii Friderici Marchionis literis adjectæ, abolerentur. Aliam denique Aulici Senatus Cæsarei instituendam esse formam. Præsides & Assessores utriusque religionis numero pares esse eligendos. (b) Cæsar, altioris indaginis hæc esse professus, operam se daturum promisit, ut, quantum ejus fieri possit, Principum voluntati deferatur. Donaverdam intra quadrimestre tempus restituendam declaravit. (c)

Conventus
Halensis
A. 1609.

§. XV.

In eodem Halensi Conventu Marchio res suas iterum scripto exposuit die 12. Maji. Fœderati ad omnes Principes eas per-

In eo tractatur
causa Baden-
ensis.

(b) LONDORP. Tom. I. pag. 57.

(c) IDEM pag. 81. seq.

GEORG.
FRIDER.

tinere arbitrati, suaserunt Marchioni, ut ceteros Electores & Principes Augustanæ Confessionis de illis reddat certiores, quo conjunctim ejus causam tueantur Cæsarique denuncient, Eduardi filios, si ad Marchionatum admittantur, nec agnituros se pro Principibus, nec in Comitibus aliisque Imperii Conventibus deliberaturos cum illis. Ceterum Marchio tractatus, quos cum Orscelario inceperat, continuet; atque vel magna pecuniæ summa, vel bonis in Luxenburgi Ducatu, aut alibi Eduardinæ familiæ assignandis, rem, si fieri id possit, componat. Quod si autem pactio non habuerit locum, id agat inprimis, ut Principes suum denuo interponant officium. Electorem certe Palatinum libenter id in se munus suscepturum & foederatos quoque non defuturos esse causæ. Nec dubitare se, quin Cæsar, rationibus ejus ductus, judicio Principum daturus sit locum, præsertim cum inter gravamina, Cæsari exhibenda, foederati eandem causam strenue acturi sint. Quod si denique, repudiatis conditionibus æquis, nec foederatorum monita audiverit Cæsar, nec recusatæ Consilii Aulici jurisdictionis, rationem habuerit, se non admissuros, ut injusta sententia vis ei inferatur, sed amico socio omnem opem laturos; cum nec publica causa permittat, ut Marchia superior in aliorum perveniat manus.

§. X V I.

§. XVI.

Post hæc Georgius Fridericus ad Albertum Aufriacum Amica
compositio
tentatur. literas scripsit die 2. Julii 1609. quibus singula Eduardinorum argumenta denuo convellit, cordate testatus, se non calumniandi aut protelandæ litis caussa, tam copiose Alberto scripsisse, sed ut animum ejus ad justitiam flecteret. Amicam pactionem tamen se non recusare, talem nimirum, quæ cum dedecore gentis suæ non sit conjuncta.

Literæ hæc Alberto traditæ sunt, postquam legati ejus jam Wormatiam profecti; ubi novus Augusto ejusdem anni mense, institutus Conventus, Eduardinis Comitum & Dynastiarum axioma, a Luxenburgicis, quas tenuerant, Badensium ditionibus Marchici obtulerunt legati. Annuam trium millium florenorum pensionem viduæ Eduardi & Christophoro Gustavo matrique ejus Cæciliæ annum quoque promiserunt stipendium. Eduardinorum tutores vero Marchiæ superioris possessionem his conditionibus Durlacensi obtulerunt, ut dissoluto ære alieno & Catholica religione conservata, reliquos Comitatus & Dynastias, ad Marchiam superiorem spectantes, pupillis permitteret, ipsamque hanc Marchiam, soluto ære alieno, iisdem restitueret. Sed aspernati oblata Durlacenses legati, re iterum infecta, discesserunt Wormatia; de novo tamen Conventu, die St. Galli habendo, inter se convenientes.

GEORG.
FRIDER.

§. XVII.

Literæ
Princip.
Evangel.

Eodem tempore die 25. Aug. Evangelici Principes alias litteras ad Albertum dederunt, quibus eum hortati sunt, ne amicæ conciliationi injiciat moram, sed in proximo Conventu æquioribus conditionibus præbeat locum; se, causa accurate cognita, Eduardi filios nunquam pro Agnatis, nec pro Marchionibus habituros esse, neque commissuros, ut Georgius Fridericus sibi aliisque Principibus malo præeat exemplo. Eduardinos, Comitum atque Dynastarum titulo, ipsis oblato, contentos esse debere; nullum judicem æquum Marchioni duriores facile condiciones impositurum; nec vitio verti posse Marchioni, si coram Consilio Aulico, quod insigni partium studio laboret, in causam descendere noluerit, id quod nupera jam legatione Electores, Principes Civitatesque Imperii significaverint Cæsari.

§. XVIII.

Respon-
sio Alber-
ti Austr.

Albertus in sua ad foederatos responsione, Electori Palatino missa, die 19. Nov. de injuria, pupillis facta, multum conquestus est, mirari se asserens, foederatos tam acerbè perstringere pupillos, quos tamen Rudolphus Imp. agnoverit Principes, missoque A. 1603. ad Electorem Palatinum mandato, ad anterioris Comitatus Spanheimensis communionem jufferit admitti: nullis eos laborare defectibus, quibus a conditione Principum & feudorum successione arceantur; cum & in aliis Principum familiis & præsertim in

ipſa Georgii Friderici linea idem caſus extiterit. Titulum Comitum & Dynaſtarum, a Luxenburgicis Badenſium terris petitur, huc non pertinere, quod ex diſiſione inter Eduardum Fortunatum & fratres inſtituta, fratribus hæ terræ obtigerint, de quibus neque Eduardi Fortunati filii, multo minus Durlaceniſis, diſponere poſſit; qui ſi in proximo Conventu, cui tertium Decembris diem definiuit, non propoſuerit æquiora, conſtituiſſe ſe viam juris experiri; neque ſe videre, qua ratione Principes ſœderati auctores eſſe potuerint Marchioni, ne apud Aulam Cæſaream litem aſſumeret, quum hiſ de cauſſis cognoscendi poteſtas ſoli Cæſari competat, & ipſe Marchio ejus tribunal jam agnoverit literis, quibus ſententiæ, a Cæſare ferendæ, ſe pariturum profeſſus eſt.

§. X I X.

Ab hiſ omnibus ut ſeſe purgaret Marchio, Electori Palatino & ſœderatis ſcripſit epiſtolam die 25. Nov. in qua contedit, decretum Cæſareum anni 1603. alio decreto, A. 1605. ad Electorem Palatinum dato, everti, quo Cæſar Rudolphus, cognita rei veritate, pupillis adeo non tribuerit Principum axioma, ut ad probationem eos potius adſtrinxerit; Electori injungens, ut ad communionem Spanheimeniſis Comitatus Durlaceniſem admitteret. Comitatus & Dynaſtias Badenſes in Luxenburgico Ducatu ad ſe, proximum heredem feudalem, pertinere, cum Eduardi Fortunati fratres animo corporeque deſecerint, atque adeo, vir-

GEORG.
FRIDER.

tute Badensium Statutorum, jure suo in has terras exciderint: unde se earum titulum & jura obtulisse pupillis, ut rem omnem ad concordiam revocaret; neque se de Alberti Aufriaci, domini directi, pupillarumque patroni, consensu dubitasse; in proximo quoque Wormatiensi Conventu libenter se consensurum in ea, quæ absque dignitatis suæ aliorumque Principum detrimento concedere possit; neque Cæsarem a se rejici judicem, si cum legibus & institutis Germaniæ Judicium conveniat. Justissimas Consilii Aulici recusandi sibi competere rationes, quas fœderati nupera legatione Cæsari exhibuerint; sperare se, nullam sibi vim illaturum esse Cæsarem injusta sententia. Quod si res secus ceciderit, ad omnes se eventus paratum, neque tamen suis, sed sociorum sese viribus confidere.

Tertius Wormatiensis Conventus ab Alberto Archiduce definitus, num habitus fuerit, ex Actis non constat. Sed & ille, si habitus, caruit successu. (d) Summa hæc rerum Badensium

(d) Similem eventum habuit alius Wormatiensis Conventus, A. 1611. mense Majo habitus, in quo Orscelarius & Barbarossa, Eduardini, Marchiam superiorem una cum Dynastiis Lahre, Malbergæ & Grævensteinii obtulerant Marchioni, ita quidem, ut Luxenburgenses & Spanheimenses ditiones, ab omni onere liberæ traderet pupillis, ære alieno in se suscepto certisque pensionibus Eduardi viduæ, matri, fratribus liberisque assignatis. Religio quoque Catholica in pristino statu conservetur. Sed conditiones has Georgius Fridericus rejecit.

A. 1609. quæ promovendæ, firmandæ Evangelicorum Unioni non parum contulerunt.

GEORG.
FRIDER.

§. XX.

Evenit eodem anno Jo. Wilhelmi, Juliaci, Cliviæ, Montiumque Ducis obitus, qui postremus suæ gentis decessit; unde de successione controversia gravis; vehementior Badensi. Leopoldus, Archidux Austriæ, Argentinensis & Passaviensis Episcopus, a Rudolfo II. missus, clandestino itinere venit Juliacum, nomineque Cæsaris urbem occupavit. Administrationem ditionum ei destinaverat Cæsar, donec ipse, feudi dominus, litem terminasset. Vicini ac remoti Principes timebant, ne augendæ Austriacæ Domus potentiæ hæc inserviret occasio, (e) quæ impulit Principes Unionis, ut arctum illud fœdus, quod jam ante biennium Aschusii apud Francos iniverant, Halæ Suevorum, die tertio Februarii A. 1610. inter se renovarent atque arctius redderent. (f) Georgius Fridericus Conventui interfuit; fœderis strenuus promotor. Boissifius, ab Henrico IV. Galliæ Rege, ad Conventum hunc missus fuit legatus, (g) qui Fœderatos invitavit, ut

Unio perfectæ.

U 3

(e) *Memoires de Louise Juliane* pag. 79. 80.

(f) Instrum. fœderis extat in DU MONT. *Corps Dipl.* Tom. V. P. II. p. 127. Add. SLEIDANUS REDIVIVUS, qui idiomate Germanico prodiit Francof. ad Moen. 1616. pag. 271. seq.

(g) *Jean de Thumery Seigneur de Boissife.*

GEORG.
FRIDER.

Juliacensem causam communi secum agitent consilio. Percussum est cum Rege foedus. (h) Placuit, ut Electori Brandenburgico & Neoburgi Duci contra Caesarem feratur auxilium. Foederi Halensi accedere noluerat Saxo, quod de Juliacensi successione cum Brandenburgico Neoburgicoque dissideret, Caesaremque reddere sibi studuerat faventem. Marchio noster ex Halensi Conventu in Saxoniam iter suscepit, ut Electorem ad foedus protraheret. (i) Sed hic, pacis studium causatus, aspera improbavit remedia, quo responso etiam Marchionem Onolsbacensem, ad foedus eum invitantem, nuper dimiserat. (k)

§. XXI.

Turbæ
Alfatice.

Apud Germanos omnia ad bellum erant intestinum parata. Catholici foederibus & sibi prospexerant Herbipoli, (l) ubi incunabula Ligæ. Leopoldus Archidux, Francisco Criechingio duce, militem in Alfatia colligebat, qui Oberkirchensem Episcopatus Argentinensis Præfecturam, Wirtembergæ Duci oppigneratam, & Marchiam superiorem, a Durlacensi occupatam, utrique erepturus videbatur. Hi, ut & Palatinus Elector, finito Halensi

(h) Extat in DU MONT l. c. pag. 135.

(i) Vide LINGELSHEMIUS *Epist.* 105. ad Jacobum Bongarsium.(k) Vide ibid. *Epist.* 106.(l) MEYERI *Londorpius contin.* Tom. I. pag. 607. CARAFA in *Commentario de Germania sacra restaurata* pag. 41.

Conventu, die X. Martii copias in Alfatiam miserunt, quæ, Duce Solmenfi Comite, Wanzenaviam, Episcopi Argentinenfis dominium, ingressæ, indeque Dachsteinium atque Molshemium progressæ sunt. Criechingius, sibi metuens, quod superiores essent viribus socii, inita cum Solmenfi pacione, intra quatuordecim dies militem se abducturum promisit. (m) Solmenfis vix transierat Rhenum, (n) quum Criechingianæ copiarum, e suis latebris progressæ, per finitimos agros late prædas agentes, tributa imperarent, & variis carminibus Palatino atque Badensi illuderent.

§. XXXI.

Indigna Principibus fœderatis res visa. Marchio noster, <sup>Expedi-
tio Mar-
chionis.</sup> Joachimus Ernestus Onolsbaci Marchio, Julius Fridericus Wirtenbergæ, Fridericus Casimirus, Biponti Dux, duo Comites Solmenfes, totidemque Comites Rheni (o) alique Halensis fœderis socii, cum triginta signis peditum & viginti equitum vexillis Rheno die 29. Maji trajecto, Dachsteinium oppidum,

(m) *Relatio historica wie der Krieg im Bistumb Strafsburg sich erhaben und angefangen etc.* impressa Argent. 1610. pag. 5.

(n) Rediit d. 29. Mart.

(o) Fœderatis, in Alfatia hærentibus, Ernestus Mansfeldius se adjunxit cum copiis; Leopoldi Archiducis, qui promissa non impleverat, deferens partes. Scriptum apologeticum ea occasione a Mansfeldio typis vulgatum A. 1610.

GEORG.
FRIDER.

quod Leopoldus Argentinensis Præful in formidabile munimentum erexerat, (p) aliquot diebus obsessum quarto Junii die expugnarunt. Occupata dein Muziga, iidem foederati copias Molshemio, quod Argentinensis quoque Episcopatus oppidum est, admove- runt, & intra decimum octavum obsidionis diem, mensis Junii fine, occuparunt. Oppidi præfectus, qui erat Solmensis, relicto tormentis, cum mille ducentis militibus Tabernas discessit. (q) Molshemio capta, inter Principes foederatos & Capitulum Argentinense, Henrici Lotharingæ Ducis interventu, de armis deponendis tractatum est. Institutus eam in rem Hagenoæ Con- ventus, ad quem Principes foederati miserunt legatos. (r) Con- ventus ille cum successu caruisset, Wildstadii denique, arbitro Lotha- ringo, Hanoviæ Comite, Civitate Argentinensi & Nobilitate Alsatia, die XIV. Augusti, res ita transacta est, ut restitutis locis occupatis, redditisque captivis, ex Episcopatu Argentinensi omnique inferiori Alsatia abducerentur exercitus. (s)

§. XXXIII.

(p) *Alsat. Illustr.* Tom. II. pag. 143.(q) Vid. *Relatio historica*, jam allegata, pag. 14. ubi leges deditionis extant. Add. SLEIDANUS REDIVIVUS pag. 284. & *Merkwürdigk. des XVII. seculi* pag. 332. seq.(r) LINGELSHMIUS ab Electore Palatino ad Conventum hunc missus est, Vid. *Epist. Lingelsh. ad Bongarf.* n. 116.(s) Instrumentum exhibet DU MONT. *Corps Dipl.* Tom. V. Part. II. pag. 147.

GEORG.
FRIDER.

§. XXIII.

Alfaticæ hæ & Juliacenses turbæ adeo Cæsarem in foederatos commoverant, ut Maximiliano Bavaro, Catholicæ Ligæ Præfecto, belli, adversus eos gerendi, summam detulerit. Unde solliciti de salute sua foederati, arctioris foederis causa, Heilbronæ eodem anno egerunt Conventum, ad quem Georgius Fridericus noster, ex Molsheimensi obsidione redux, die 22. Junii (1610.) profectus. (t) Expeditionem, sibi commissam, deprecatus est Bavarus, atque Monachii die 14. Junii cum Principibus foederatis convenit de pace. (u)

Pax cum
Ligistis.

Paulo ante Arausius Princeps Mauritius, junctis Gallorum, Belgarum & Unionis Protestantium copiis, Leopoldo Austriaco inferens arma, Juliacum tertio obsidionis mense in potestatem suam redegit; (x) urbemque captam Brandenburgico & Neoburgico tradidit. (y)

§. XXIV.

Eodem anno Fridericus IV. Elector Palatinus, moriens, præterito proximo agnato, Philippo Ludovico, Neoburgico, Tom. IV.

Tutela
Palatina.

X

(t) *Relatio historica* pag. 11. LINGELSHEM. *Epist. alleg. SCHADÆI Continuatio Sleidani* Tom. III. Lib. XXXV. pag. 1537.

(u) CARAFA in *Germania Sacra restaurata* pag. 45.

(x) Die 22 Augusti.

(y) CARAFA *loco alleg.* Item *Memoires de Louise Juliane* pag. 83.

GEORG.
FRIDER.

burgico, Augustanæ Confessioni invariatae addicto, Johannem juniorem, Bipontinum, dogmatis Calviniani fautorem, Friderico V. filio impuberi tutorem constituit. Joannes, ex testamento defuncti, administrationem suscepit. Cæsar & Imperium testamentum firmarunt. Wolfgangus Wilhelmus, Neoburgici filius, nuntio de morte Electoris accepto, Heidelbergam contendit, ita patre jubente. At Durlaci, in transitu, a Georgio Friderico nostro & ab Onolsbacensi Marchione persuasum ei est, ut domum rediret, atque ratione tutelæ nihil turbaret. (z) Funeri Electoris, quod die 17. Octobris celebratum, Georgius Fridericus noster, una cum Wirtembergæ Duce & Electorum Principumque legatis, interfuit Heidelbergæ. (a)

§. XXV.

Conven-
tus Ro-
tenb.

Novi Electoris, Friderici V. legati A. 1611. mense Julio cum aliis Principibus Unionis, Rotenburgi convenientes, de Donaverdenfi causa, de justitiæ in Camera Imperiali defectibus, aliisque de rebus nova inierunt consilia. Impensæ, in bellum Juliacense & Allaticum factæ, inter socios distributæ, quorum ærarium commune, duplicatis exactionibus, auctum; res bellica

(z) *Epistola XL. JACOBI BONGARSII ad Electores, Principes & Ministros Germaniæ & Daniæ.*

(a) SLEIDANUS REDIVIVUS pag. 314. LINGELSHAM. *ad Jacob. Bongarf. Epist. 119.*

& disciplina militaris ordinata; armamentaria & horrea in Fœderatorum ditionibus passim constituta. Sollicitandis quoque exteris Principibus missi in Galliam, Angliam, Belgiumque legati. (b) Jacobus Angliæ Rex, qui rebus religionis in suo Angliæ regno prospexit, Germanicis quoque Protestantium motibus immiscere se visus est. Ille enim cum Evangelicæ Unionis Principibus, adeoque & cum Georgio Friderico A. 1612. die 28. Martii fœdere se junxit Vesaliæ; ubi legati convenerant. Jacobus peditum millia quatuor Principibus fœderatis, hi bis mille Regi, bello si fuerit petitus, submissuros se promiserunt. (c) Iisdem fere conditionibus anno sequente cum Belgis Fœderatis conclusum est fœdus. (d)

§. X X V I.

Hos inter motus A. 1612. Rudolphus II. decessit. Mar-^{Electio} ^{Matthiæ} ^{Imp.} chionum Onolsbacensium fator, Joachimus Ernestus, Johannes Fridericus Wirtembergæ Dux, Mauritius, Hassiæ Landgravius, & Christianus, Anhalti Princeps, Marchionem nostrum inviserunt Durlaci; ut de rebus, quæ in proximis Electionis Comitiiis

Tom. IV.

X 2

(b) CARAFFA *Germ. sacræ* pag. 47. SCHADÆI *Sleid. contin. Part. II* Lib. XXXVI. pag. 1632.

(c) Instrumentum extat in RYMERI *Actis publ. Angl.* Tom. VII. Part. II; pag. 179.

(d) DU MONT *Corps Dipl.* Tom. V. P. II. pag. 226.

GEORG.
FRIDER.

a Principibus foederatis proponendæ, cum eo deliberarent. Comitibus his, Francofurti mense Majo celebratis, ut & coronationi novi Cæsaris Matthiæ, Georgius Fridericus, insigni cum comitatu interfuit, equestribus ludis, decursionibus, aliisque festiuitatibus exercitando dexteritatem suam ostendit; (e) atque occasione hac cum Principibus de pace inter Suecos & Danos, de Juliacenfi, ut & de Aquisgranenfi caussa, varias conventiones inivit. Id tamen singulare, quod ab eodem Matthia Cæsare Marchio investituram impetrare non potuit.

§. XXVII.

Fœdus
cum Hel-
vet.

Argentinenfis Episcopatus turbæ, superioris seculi fine, occasionem dederunt Ernesto Friderico, ut cum Helveticis Protestantium Pagis, Cantones quos vocant, fœdus iniret. Mortuo Marchione, amicitia fœdus continuatum cum fratre. Georgius Fridericus ergo cum Tigurinis & Bernatibus die 19. Aug. 1612. Caroloburgi fœdus in decennium renovavit; præsentibus Cantonum legatis. Georgius Fridericus militum mille Cantonibus, Cantones bis mille Marchioni promiserunt auxilio. Occasione hac festiuitates celebratæ sunt multæ. Otto Rheingravius cum triginta legationis Comitibus, die quarto Septembris, idem fœderis

(e) SLEIDANUS REDIVIVUS Part. IV. pag. 48. 50. Prandio quoque regali eum interfuisse testatur BERN. PRÆTORIUS in *Corona Imperiali*, edita Norimbergæ A. 1613. pag. 227. seq.

jusjurandum, Marchionis nomine, Tiguri atque septiduo post
præstitit Bernæ.

GEORG.
FRIDER.

§. XXVIII.

Circa hoc tempus Ludovicus, Valdemontii Dux, ex Lo-
tharingica Domo, Georgium Fridericum Durlaci invisit. De re-
ligione cum incidisset mentio, conventum est, ut, Duce ac Mar-
chione præsentibus, Colloquium religionis institueretur solenne.
Institutum est, Junio mense A. 1613. in Caroloburgensi Palatio
Durlaci. Gonterius, ex sodalitate Jesu, cum socio in arenam
productus est. Otto Comes Solmenfis & Georgius Christopho-
rus Meifsch, Juris Doctor, Marchionem inter & Valdemontium
fuerunt interpretes. Disputator Lutheranus erat Pforzhemianus
Pastor, Thomas Wëgelinus, Theologus Doctor. Placuit sola ju-
dex Scriptura. At singulas propositiones, sive afferentes, sive
negantes, disertis verbis, ex ea decidendas esse contendit Gonte-
rius; quod Wegelinus fieri posse negavit. Colloquii hujus idem,
qui aliorum præcedentium & succedentium, eventus. Utraque
pars in sententia persistit & historiam Colloquii, prout ei visum,
descripsit. (f) Hæc de Theologico bello.

X 3

(f) Prodiit eodem anno: *Brevis relatio de colloquio Durlacensi A. MDCXIII. in-
ter Serenissimum Principem Valdemontanum & illustrissimum Marchionem
Badensem, Durlaci circa nonnullos fidei controversos articulos instituto, im-*

GEORG.
FRIDER.

§. XXIX.

Lis de
Marchia
super.

Bellum forense, de superiori Marchionatu, magnis illo tempore motibus fuit agitatum. Cæcilia Suecica, Eduardi Fortunati, Marchionis demortui, mater, in Comitibus Ratisbonensibus A. 1613. comparuit & de liberando unico filio superstite Philippo, quem Ernestus Fridericus Hachbergæ Castro ineluserat, ut & de Marchia superiore legitimis restituenda heredibus, multum laboravit. Sed & de loco in Comitibus denuo ab Eduardinis mota est quæstio. Principes Unionis pro Georgio Friderico Marchione apud Cæsarem intercesserunt, & ne, lite pendente, præjudicium fieret, enixe rogarunt. Cæsar sub finem præcedentis anni pronuntiaverat sententiam, qua bimestre tempus, liti assumendæ, præfixum Marchioni; cujus provocatio, (g) tanquam novi res exempli, a Cæsare & Moguntino rejecta tum fuit. Intercedentibus autem Palatino & Principibus Germaniæ foederatis, ut & Ja-

pressa Ingolstadii 4to. GONTERIUS Gallice edidit *Fuite honteuise &c.* WEGELINUS & LUCAS OSTANDER, Tubingensis, duobus scriptis, Argentorati & Tubingæ A. 1614. vulgatis, Gonterio responderunt. Libelli hi Germanica lingua conscripti: sed prodiit quoque Gallice: *Vraye & authentique Relation du Discours en Theologie, tenu à Dourlac, entre les Serenissimes Princes George Frederic & François Duc de Lorraine & de Vaudemont.* Postremus hic libellus prodiit A. 1614. 8vo.

(g) Marchio a Cæsare, male informato, ad Cæsarem, melius informandum & ad Status Imperii provocavit.

cobo, Magnæ Britanniae Rege, de componendis denique amica transactione controversiis coepit tractari.

GEORG.
FRIDER.

§. XXX.

Eum in finem Elector Colonienfis & Darmstadienfis Landgravius, accepta A. 1614. die 15. Octobris a Cæsare potestate, utriusque partis Conventum mense Februario A. 1616. Francofurti habuerunt; ad quem & Palatini, Onolsbacenses & Wirtembergici confluerunt legati, Georgii Friderici, Principis foederati, causæ ut patrocinentur. Hic neque titulum cum insignibus Marchionatus, neque agnationis & successionis jura Eduardinis concedere voluit, sed Luxemburgicis ditionibus, subfeudi Badensis sub axioma, contentos esse iussit. Filiae Eduardi mille florenos dotis loco, Cæcilie, matri Eduardi, annuos redditus & Mariæ Eickiæ, viduæ ejus, annuos bis mille florenos se assignaturum promisit, si Castellaunensis Præfectura, quæ ex Spanheimensibus ditionibus sola in Eduardinorum manibus persisterat, (h) ipsi fuerit restituta.

Conven-
tus Fran-
cofurt.

§. XXXI.

Verum enimvero Eduardini neque Principali dignitati, neque titulo Marchionum se renunciaturos declararunt. Sed & Imperii ditiones sibi assignari petierunt, spretis Luxemburgensibus

Eduardi-
nor. po-
stulata.

(h) Vid. supra ad A. 1605.

GEORG.
FRIDER.

Dynastiis, quæ sub Hispaniæ Regis imperio sitæ, Cæcilix, Christophori II. viduæ, & Eduardi fratribus alimenta præbebant. Eadem ditiones magna ex parte, a creditoribus occupatæ & venditæ fuerant, adeoque alendis Eduardi viduæ & liberis haud videbantur sufficere. Conditiones, multo æquiores, jam A. 1609. a Marchione fuisse propositas ab illis, qui Cæsaris vices peragebant, Badensibus legis objectum est. Responderunt hi, conditionibus, a parte adversa non acceptis, eo minus se teneri, quod Eduardini matrimonii defectus in majorem quotidie lucem proferantur. Badensium durities non Cæsareanos modo, sed & Principum, Marchioni faventium, legatos offendit. Proposuerant nonnulli, ulterioris Spanheimensis Comitatus pars Badensis ut Eduardini relinqueretur, qui vicissim pensionibus annuis & titulo Marchionum, donec Georgii Friderici superfuerit posteritas, renunciarent. Sed & hic transigendi modus a Marchione rejectus est. Aegre id ferens Albertus Austriacus, amicæ compositioni porro locum esse noluit; judici res ut decidenda tradatur, contendens. Dissolutus ergo Francofurtensis Conventus; anno sequente tamen mense Februario restauratus; sed haud meliori successu. Aequissimas enim conditiones offerentibus Cæsareis, (i) Georgius Fridericus a sententia

(i) Vide infra ad A. 1622. Leopoldus Archidux A. 1621. intercessoris munus suscepit, indicto Argentinam Conventu, quem Albertus Archidux & Wilhelmus, Eduardi filius, adire noluerunt.

tentia anni superioris nec latum unguem recessit. Acta hæc sunt
A. 1616. & sequenti.

GEORG.
FRIDER.

§. XXXII.

Interea Heilbronnenfis & Norimbergenfis Conventus a ^{ActaUni-}
foederatis Protestantibus habiti sunt; in quorum priore Juliacen-
fis denuo tractata est caussa. Posteriori Regum Galliae, Britan-
niae & Daniae, ut & Belgii Foederati Ordinum, interfuerunt legati.
Nova ibi ad Saxonem decreta legatio; quæ Electorem ad Princi-
pum perduceret foedus; quod ille tamen constanter recusavit.

Georgius autem Fridericus unionis vires, quantum po-
tuit, promovit; ad conservandam superiorem Marchiam, opibus
ejus opus sibi esse perspicuus. Speciatim cum Argentinensibus
de ferendo auxilio ab anno 1615. egit frequenter. Hi amicam
litis compositionem suaferunt Marchioni; qua neglecta, si pro
auctoritate sua egerit Cæsar, caussæ ejus ex legibus foederis se
non defuturos esse professi sunt.

§. XXXIII.

Numerosus illo tempore fuit aulicus Georgii Friderici ^{Adpara-}
comitatus; quem 171. Officialibus Aulæ & 156. equitibus, ad ^{tus belli-}
solum Aulæ ministerium paratis, constitisse in Commentariis ejus ^{ci March.}
reperio. Exercitum autem suum, subsidiis sociorum adjutus,
identidem auxit, ita quidem ut A. 1617. cum copias enumerasset,

GEORG.
FRIDER.

quindecies mille, in eo reperti sint milites, quos ille non ex suo tantum, sed & ex fociorum ærario aluit.

Munitio-
nesUden-
heim.

Arctius denique fœdus cum Friderico V. Electore Palatino A. 1618. Marchio noster inivit, virtute cujus quater mille equites peditesque, ut & 1200. fossores die decimo quinto Junii cum exercitu Palatino conjunxit. Junctæ copiæ Udenhemium versus progressæ sunt; novas destructuræ munitiones, quibus locum illum Philippus Christophorus a Sœteren, Spirensis Episcopus, contra Spirensium privilegia, in odium Fœderatorum, & speciatim Palatini Electoris, nuper instruxerat; novum ei nomen Philippiburgi imponens. Munitiones brevi temporis spatio dejectæ sunt. (k)

§. XXXIV.

Bellum
Bohemi-
cum.

Epocha rerum Germanicarum & Badenium fatalis, quæ etiam tricennale bellum sua apud Bohemos primordia cepit. Principes Unionis veriti, ne Protestantium religione apud Bohemos everfa, latius incendium serperet, atque adeo Protestantium in Germania res & fortunæ periclitarentur, consiliis & opibus junctis, causam Bohemorum sibi tuendam judicarunt.

(k) CARAFA pag. 60. *Memoires de Louise Juliane* pag. 124. *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 28. Scripta plura hac de re vide in LONDORP. *Acta publ.* Tom. I. pag. 376. seq. Munitiones hæc tamen post Palatini cladem A. 1623. restitutæ fuerunt.

GEORG.
FRIDER.

Habitus eodem anno (1618.) Rotenburgi ad Tuberum Fœderatorum Conventus; qui Cæsarem Matthiam die 3. Octobris monuit, ut turbas Bohemicas tandem componeret, mitioraque fecutus consilia, duces & copias suas Bohemiæ regno juberet excedere, nisi Litteras Majestatis, quas vocant, ut & Pacem religionis Germaniæ intervertere velit. Eodem tempore Fœderati certiores reddiderunt Bohemiæ Ordines, causæ eorum se non defuturos, æquas pacis conditiones si spreverit Cæsar. (l) Missus in Bohemiam Ernestus Mansfeldius Comes, qui cum nonnullis peditum millibus, Pilsenam urbem, Cæsari fidam, expugnavit. (m)

§. XXXV.

Junctis Gallorum, Anglorum, Batavorum, Venetorum-<sup>Unito-
rum con-
silia.</sup> queſopibus, Austriacæ Domus potentiam infringere ac diminuere voluisse Fœderatos, dubitat nemo. Fuerunt, qui Bohemiæ & Hungariæ regna, ut & Imperialem coronam Austriacis extorquendam clamitarent. Exercitus, qui hæc exequeretur, imperium Friderico V. Electori Palatino, deferendum dicebatur, eique

Tom. IV.

Y 2

(l) Has aliasque Principum, Rotenburgi collectorum, litteras vide in *Theatri Europ.* Tom. I. pag. 68. CARAFA pag. 63. & JULIUS BELLUS *Laureæ Austriacæ* Lib. II. pag. III.

(m) *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 73. seq. & LONDORP. *Act. publ.* Tom. I. pag. 498.

GEORG.
FRIDER.

duos substituendos esse Legatos, quorum alter ad Rhenum, alter in Franconia imperet. Inter secreti consilii conscios Georgius noster Fridericus nominatur; cujus terræ, Brisgovicis & Alsaticis Austriacorum vicinæ. Admonitus Marchio, ut ad oppugnationem Brisfaci omnia præpararet mature. Urbem captam præmii loco ipsi destinatam. (n)

§. XXXVI.

Matthiæ
Cæs. obi-
tus.

Matthias Imperator inter hæc die 19. Martii A. 1619. decessit. Mense Majo Fridericus V. Palatinus Elector de Vicariatu, per Interregnum exercendo, ad Georgium Fridericum nostrum scripsit. Marchio causæ communi melius nihil præstari posse respondit, quam si Assessorum utriusque religionis paritas in Imperii Camera introducatur. Addit, Bohemos, Ferdinando Austriaco adversos, omni ope sublevandos, tuendos. Censuit ergo, protrahendam esse novi Imperatoris electionem, ut, qui in Protestantium manibus tum fuerat, Vicariatus protraheretur. (o)

Conven-
tus Heil-
bron.

Habitus eam in rem Junio mense Fœderatorum Heilbronæ Conventus, ad quem Georgius Fridericus quoque se contulit. Deliberatum ibi de impedienda Ferdinandi Austriaci in Regem

(n) *Anhaltische geheime Cantzley* pag. 77. CARAFA pag. 61. seq. JULIUS
BELLVS *loco alleg.* Lib. II. pag. 137.

(o) LONDORP. *Act. publ.* Tom. III. pag. 647.

GEORG.
FRIDER.

Romanorum electione, quam Protestantium causæ exitiosam judicabant. Decretum, ut electionis dies quovis modo proferatur, donec de belli Bohemici exitu constet. A fociis Unionis occupandum Francofurtum. Coloniensem Archiepiscopum a Belgis Fœderatis, Trevirenses a Gallo inducendum, ut, non nisi compositis per Imperium turbis, electioni dent locum. (p)

In Conventu hoc comparuit Wottonus, ad Rempublicam Venetam Anglorum legatus, qui de studio Regis sui in promovenda causâ communi multa præfatus, de Venetis Unioni Principum jungendis, deliberavit, ne Hispanica per Rhætiam Ligistis submitterentur auxilia. Fœderati de propenso in ipsos animo Regi gratias egerunt. (q)

§. XXXVII.

Verum enimvero vasta hæc consilia caruerunt successu, quod resisteret Saxo, qui, ut & Moguntinus Elector, Ferdinando Austriaco fuerat addictus. Comitibus electionis in Julium mensem Francofurtum indicta. Ferdinandus, Palatino & Bohemis refragantibus, die 18. Augusti electus; paucos post dies coronatus est Cæsar; cui e contra Bohemicam suam Bohemi abstulerunt coronam, quam Friderico Palatino die 26. Augusti imposuerunt.

Y 3

(p) Recessus, die 14. Junii conditus, extat in libro: *Der Unirten Protestirenden Archiv* in append. pag. 460.

(q) Responso, legato Anglico data, extat loco alleg. pag. 454.

GEORG.
FRIDER.

Hic, Gallorum, Anglorum, Belgarum & Protestantium Germaniæ fretus auxilio, delatum sibi regnum suscepit, postquam cum nonnullis Evangelicæ Unionis Principibus rem communicasset. Georgius Fridericus noster, Joachimus Ernestus, Marchio Brandenburgi, Johannes Fridericus, Wirtembergæ Dux, Christianus Anhaltinus, cum Civitatum quarundam nunciis, ineunte Septembri, Rotenburgi convenientes, Palatino suaserunt, ut oblatam ei coronam acciperet. (r) Missæ per Germaniam litteræ, quibus omnes Protestantium Ordines ad Conventum, secundo Novembris Norimbergæ habendum, invitati, ut de religione & communi Protestantium salute tuenda inter se deliberarent. (s) Tot & tantis motibus nihil promotum. Deliberationes lentæ & debiles. Palatinus Elector, juvenis, rerum gerendarum non satis peritus, nec consilio nec auctoritate rexit Fœderatos. Marchio noster Christiano Anhaltino, qui inter Friderici Palatini comites fuerat, literas sub finem Octobris Gallico sermone perscripsit, quibus Palatini fortunæ, vel cum evidenti vitæ suæ periculo, suam se juncturum declarat. (t)

§. XXXVIII.

Conven-
tus No-
rimb.

Palatinus Elector, brevi post in Palatinatum superiorem profectus, coronam, a Bohemis ei oblatam, accepit, & diè XXV.

(r) CARAFA pag. 73.

(s) Litteræ hæc, diè 8. Sept. scriptæ, extant in LONDORP. *Act. publ.* Tom. I. pag. 866. seq. & in *Theatro Europ.* Tom. I. pag. 257.(t) LONDORP. *Act. publ.* Tom. III. pag. 674.

Octobris 1619. Pragæ solenni inauguratus est ritus. Interjectis aliquot diebus, ad Norimbergensem Protestantium Conventum se contulit, cui Georgius Fridericus noster per legatum interfuit. Agitata ibi de patrocinio Bohemiæ quæstio, quam Imperii Gravaminibus annectendam Palatinus cum sociis censuit. Cum autem Georgius Hohenzolleranus, Cæsaris legatus, advenisset, & de Gravaminum Imperii remedio spem Fœderatis fecisset, judicarunt nonnulli, expedire, ut Principum fœderatorum causa a Palatini & Bohemica causa, quod petierat Cæsar, separaretur. (u) De auxilio, Electori Palatino, ut Bohemiæ Regi, ferendo, nihil definitum. Fœderati animum propensum testati, Bohemiæ turbis se invigilaturos nonnisi generatim declararunt. Ligistæ autem, omissa Gravaminum compositione, vim & arma quum aperte pararent, decretum est denique copiarum Unionis fœderatorum augmentum. In eodem Conventu Georgius Fridericus de statu litis suæ cum Eduardi Fortunati liberis edocuit socios, novumque ab illis consilium petiit. (x)

Ex adverso Maximilianus, Bavariæ Dux, Ligæ Rector, ^{Convent.} ^{Ligist.} habito Herbipoli A. 1620. Conventu, Lotharingiæ Ducem Ligæ

(u) CARAFA *Germania sacra restaurata* pag. 77.

(x) *Recessus Norimbergensis A. 1619. extat apud LONDORPIUM Actor. public. Tom. I. pag. 873. ubi & alia huc spectantia documenta exhibentur. Adde Theatri Europæi Tom. I. pag. 263.*

GEORG.
FRIDER.

adjunxit, atque Pontificis & Hispaniæ Regis auxilia sollicitanda decrevit. (y)

§. XXXIX.

Adpara-
tus belli-
ci.

Ita A. 1620. initio in omnibus Germaniæ partibus instructum est bellum. Ferdinandi II. novi Cæsaris frater, Leopoldus Argentinensis & Passaviensis Episcopus, Abbatiarum Murbacensis & Luderensis administrator, illo tempore in Alsatiam venerat, ut omnia ad bellum pararet. Armamentaria perlustrans, suppellectilem bellicam ubique expedit; delectus militum habuit; Crocyaci Ducem in Galliam atque Lotharingiam misit, ut conscripta in illis partibus XXX. millia militum primo vere ejusdem anni in Germaniam adduceret. Quin & Supplementa copiarum, quæ in Coloniensi ditione hibernaverant, accersivit. Primum copiarum agmen Lippia Comès per Francofurtum in superiores Franconiæ partes adduxit. Cratzius, Nobilis Germanus, cum alio agmine eum secutus est. Fœderati Unionis, suas quoque copias junxerunt.

§. XL.

Expedi-
tio in
Francon.

Georgius Fridericus noster, aliquot equitum peditumque millia, ex hibernis evocata, in Franconiam duxit, Cæsareanos ut ab itinere prohiberet. Quingenti equites & duo peditum signa,

(y) CARAFA pag. 78. *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 331.

figna, a Norimbergensibus missa, his se junxerunt. Castra prope Rotenburgum oppidum ad Tuberum fixa. Copiarum istarum per Archiepiscopatum Moguntinum transitus haud absimilis fuit expeditioni hostili. Moguntinus ad Marchionem misit fecialem, qui de injuriis quereretur & res ablatas repeteret. Marchio deprædationes incio se factas atque invito professus, militum, si qui deprehendantur, proterviam se puniturum declaravit; addens, haud ignorare se falsos, qui spargantur, sermones: Episcopatus Spirensis se ambire dominia. Verum ad suam modo defensionem arma se expeditisse cum sociis. Catholicos ante se fuisse armatos: Episcopum Spirensis ad vim omnia parasse. Interea Ligistarum copiae, quæ in Franconia substiterunt, inita cum Fœderatis Unionis conventionem, (z) per Palatinatum superiorem in Bavariam perrexerunt.

§. XL L.

Georgius Fridericus celeriter & ipse copias suas commovit, transitoque Rheno, in eam inferioris Palatinatus Provinciam, quæ tractus Hunnorum (*Hundsruock*) vocatur, contendit; ut adventantes ex inferiore Germania Ligistarum milites, retardaret. (a) Convenerant inter hæc copiae, a Leopoldo Archiduce per Bur-

Ad Rhe-
num du-
cit co-
pias.

Tom. IV.

Z

(z) Conventionem hanc exhibet AVCTOR *Theatri Europ.* Tom. I. pag. 339.

(a) JULIUS BELLVS *Laureæ Austriacæ* Lib. IV, pag. 288.

GEORG.
FRIDER.

gundiam, Lotharingiam, Alfatiamque collectæ, sed & Anhaltinus Dynasta, cum inferioris Germaniæ milite, Alfatiam petere nunciabatur. Tum vero Badensis Marchio, jussu Joachimi Ernesti, Brandenburgici, qui Fœderatorum copiis summo cum imperio præerat, cum X. millibus militum festinavit ad Rhenum. Agmen præibant equitum cataphractorum turmæ tres. Hos sequebantur signa peditum quatuor, ut & quatuor ænea maximæ molis tormenta, & cum instrumentis bellicis currus centeni. Dein aliæ quatuor cataphractorum equitum turmæ, ut & signa peditum IV. cum LXX. curribus, quos peditum & equitum sclopetariorum tres secutæ sunt turmæ. Ultimum agmen clauserunt centum & quinquaginta currus aculeati, (b) quorum multi sex rotis instructi, ut arcte conjuncti propugnaculum componerent. Hujus generis curruum ultra trecentos nonnulli numerarunt. (c)

§. XLII.

Confilium
ejus.

Confilium Georgii Friderici fuerat, Leopoldum impedire Archiducem, ne copias illas, pro Cæsare & Bavaro passim comparatas, trans Rhenum in Bavariam Bohemiamque perduceret. Marchio eum in finem a Tiguriis & Bernatibus ex fœdere anni 1612. flagitavit auxilia. Hi, celebrato Basileæ Conventu, fœdere Austriaco, ne subsidia mittant, se impediri causati sunt.

(b) JULIUS BELLVS *Lawr. Austr. sive de bello Germ.* Lib. IV. pag. 301.(c) *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 337. ponit cursus 319.

At bello petitus si fuerit Marchio, copias, quas promiserant, confestim se submissuros. (d)

GEORG.
FRIDER.

Iringa inter Brisacum atque Friburgum vicus est, ubi in Iringæ
aeclivitate montis Marchio confedit; munitisque egregie castris, confidet,
omnem Rheni ripam, ubi trajectus est, milite & munimentis infruxit. Wirtembergæ Dux & Onolsbaci Marchio cum ceteris copiis Ulmam petierunt, ut, si opus foret, cum Badensi se jungerent. (e)

§. XLIII

Leopoldus Archidux, commeatu transituque prohibitus, Leopoldo
ex Alsatia superiore, ubi hærebat, die quarto Junii, novi styli, do transi-
Helfensteinium Comitem, Præfectum Austriacum in Alsatia, & tum con-
& Eberhardum Rappoltsteinensem ad Georgium Fridericum misit le- cedit,
gatos, ut ab eo intelligerent, num ille militibus, quos in Cæsaris usum Leopoldus collegerat, liberum in Germaniam daturus sit transitum. Marchio respondit, a Fœderatis Unionis se accepisse mandata, ne Cæsareanis, quamdiu isti in sua & Fœderatorum suorum confisterent ditione, ullum impedimentum afferret; aliter so-

Tom. IV,

Z 2

(d) In exercitu tamen Marchionis ter mille tum militasse Helvetios, memorat

AVCTOR ANONYMVS *Vita Marchionum* pag. 345.

(e) JULIUS BELLVS Lib. IV. pag. 328. situm castrorum Georgii Friderici exhibet æri incisum.

GEORG.
FRIDER.

re, si copiae illae terras Marchionis aut sociorum ejus attingerent. (f) Ita Leopoldo, Fœderatorum Unionis ditionibus abstinenti, rectaque via in Bavariam tendenti, transitum Rheni, consilio non prudenti, concessit. (g) Maximilianus enim Bavarus, Ligistarum Dux, justo exercitu hac accessione comparato, Donawerdam inter Rainam & Widingam ad Danubium confedit, id agere visus, ut, quas ex Alfatia adducebat Leopoldus, exciperet copias.

§. XLIV.

Pœniten-
tia facti.

Fœderati, intellecto consilio, de suis & Palatini rebus solliciti, junctionem hanc impedire statuerunt. Georgius Fridericus ergo, relicto tum Rheno, cum omnibus copiis Wirtenbergico se junxit, atque una cum Onolsbacensi Marchione, supremo Fœderatorum Duce, ad Langenoviam & Leiphemium, ex adverso hostium, castra posuit. Prœlii dies jam imminere videbatur.

(f) Literæ utriusque partis extant apud LONDORP. *Actor. publ.* Tom. II. pag. 165.

(g) LOTICHIUS *Rev. German.* Lib. V. Cap. X. pag. 160. Commoverant Marchionem Ferdinandi Cæsaris literæ, quibus duriter eum reprehenderat, quod copiis Cæsareis ad Rhenum superiorem denegaverit transitum. Literas has Marchio cum Argentinensibus communicavit, addens, se plurimum gaudere, quod de hostili Cæsaris animo jam constet.

In violento hoc rerum statu Fœderati Unionis, de summa rerum deliberaturi, Ulmam convenerunt. Conventui intererant Legati, quos sedandis Germaniæ turbis, Galliæ Rex ad Cæsarem & ad Status Imperii miserat. Legationis hujus splendidæ caput fuit Carolus Valefius, Caroli IX. Regis filius naturalis, quem Ludovicus XIII. Egolismensem nuper Ducem creaverat. (h) Hic una cum legationis sociis, (i) A. 1620. die 18. Maji literis, Argentinæ scriptis, a Georgio Friderico nostro petierat, ut per terras ejus transeuntibus legatis, eorumque comitatui, qui ingens erat, præberet hospitia.

§. XLV.

Res Galliæ tum dirigebat Luynius, variis artibus, ab Hispanis in suas partes pertractus, qui etiam Ferdinandi II. Imp. electionem nuper promoverat. Legationi prætenfa est Catholicæ religionis defenfio, quæ non in Germania tantum, sed & in vicinis regnis periclitari dicebatur; si Ferdinandus Cæsar, Friderici Palatini & Protestantium Germaniæ armis opprimeretur. Gal-

Pax cum
Ligitis.

Z 3

(h) IMHOFF *Geneal. Gall.* Claff. I. pag. 37.

(i) Comte de Bethune & Comte de Preaux Chasteauneuf. Legationis hujus historia & acta prodierunt Lutetiæ Parif. 1667. fol. sub hoc rubro: *Ambassade extraordinaire de Messieurs les Ducs d'Angouleme, Comte de Bethune & de Preaux Chasteauneuf.*

GEORG.
FRIDER.

lia itaque tum operam impendit, ut composita inter Unionem & Ligam pace, Bohemica causa Cæsaris & Palatini armis decidenda relinqueretur. Ad Cæsaris & Hispanorum sententiam, ipsorum interventu Gallorum, quod mireris, res fuit Ulmæ transacta. Placuit, ut fœderis utriusque abducerentur exercitus. (k) Fridericus Palatinus, non ut Bohemiæ Rex, sed ut Elector Palatinus, hac pactione comprehensus. Exclusum est Bohemiæ regnum; exclusæ sunt hæreditariæ Cæsaris provinciæ. (l)

§. XLVI

Spinola
Palatin.
invadit.

Cæsar id, quod intenderat, consecutus, Electoratum Palatinum per Hispanos, non participes Ligæ, aggredi constituit; Sociis Ligæ ad Bohemos debellandos usus. (m) Bavarus ergo cum Ligistarum copiis Austriam superiorem ingressus est, eaque ad obsequium redacta, in Bohemiam progressus & Cæsareano exercitu auctus, Fridericum Palatinum, memorabili illa ad Pragam in Albo Monte clade fufum, omni Bohemiæ regno ejecit. (n) Ex

(k) BRACHELIUS in *Hist. rerum notabil.* Lib. I. pag. 23. seq.(l) Transactio Ulmenfis die 3. Jul. 1620. facta, extat in LONDORPII *Act. publ.* Tom. II. pag. 48. DV MONT *Corps Dipl.* Tom. V. Part. II. pag. 369.(m) Litteræ legatorum Gallicorum ad Ludovicum XIII. in libro alleg. *Ambassade extraordinaire* &c. pag. 184. leguntur.(n) Expeditionis hujus historiam exposuit JOANNES BISSELIUS libro, cui titulus: *Leo galeatus.*

GEORG.
FRIDER.

altera parte Ambrosius Spinola, ab Alberto Archiduce, Belgii Hispanici Governatore, ad occupandum inferiorem Palatinatum est missus. Fœderati Unionis, Ulmensi transactione se deceptos videntes, defendendo Palatinatui, castra ad Oppenheimium posuerunt. Georgius Fridericus noster cum filio suo juniore Carolo, huic expeditioni intererat, (o) Spinola die 8. Aug. ad Badensem scripsit, ut Cæsaris partes amplecteretur, vel in bello saltem medius esset. A Cæsare se accepisse mandata, ne cum exercitu suo Marchicas terras attingeret. Spinolæ iisdem verbis Marchio respondit, quibus Leopoldo Archiduci nuper responderat; temperaturum se ab armis, quamdiu a Fœderatorum Unionis ditionibus abstinerint Hispani. (p)

Exercitui Hispanico tum quoque intererant Eduardi For-^{Eduardi-}
tunati filii, educati Bruxellis. Hi Moguntiam cum Spinola delati, ab Archiepiscopo Moguntino petierunt, ut litis de Marchia superiore decisionem Aulico commendaret Judicio. Annuit Elector, atque iisdem in litteris, quas ad Vicecancellarium Imperii, Johannem Ludovicum ab Ulma, de damnis a Fœderatorum exercitu in sua ditione acceptis, scripserat, monuit eundem, ut hac occasione

(o) LOTICHIVS *rer. German.* Lib. VII. pag. 188. *Theatrum Europ.* Tom. I, pag. 379.

(p) LONDORP. Tom. II. pag. 174.

GEORG.
FRIDER.

de restituenda Eduardinis Marchia sua commonefaceret Cæsarem. (q)

§. XLVII.

Acta fœ-
derato-
rum.

Spinola, trajecto ad Moguntiam Rheno, Crucenacum, Alzeyam, Oppenheimium & pleraque Palatinatus oppida, inspectante Fœderatorum exercitu, in potestatem redegit. Fœderati, mutatis aliquoties castris, memorabile nihil contra Hispanos, reliqua æstate, gesserunt. Joachimus Ernestus, Onolsbacensis, supremus Fœderatorum Dux, vel ab Hispanis corruptus, vel militiae ignarus, rei bene contra Spinolam gerendæ occasionem neglexit. (r) Alii culpam rei in Jacobum, Angliæ Regem, Palatini fœderum, rejecerunt, qui identidem Fœderatis injunxisse creditur, ne Spinolæ, contra Palatinatum nihil hostile meditantis, iter morerentur. (s) Res aliter cum cecidisset, Jacobus, artibus Hispanorum delusus, de auxilio Fœderatis submittendo, tandem cogitare cœpit.

§. XLVIII.

Literæ
ad Gallie
Regem.

Sub initium belli, in Palatinatu gesti, Bipontinus, Onolsbacensis, Wirtenbergicus & Durlacensis noster, Ludovicum XIII Gallie

(q) JULIUS BELLVS in *Laurea Austr.* Lib. IV. pag. 343. LOTICHIVS
Comment. Lib. VII. Cap. IV. pag. 196. *Theatrum Europ.* pag. 385.

(r) JO. JOACHIMVS a RVSSDORF. in *præf. Consilii primi* pag. 7.

(s) *Theatr. Europ.* Tom. I. pag. 383.

Galliæ Regem, de Hispanorum irruptione certiozem reddentes, id agere Hispanos docuerunt, ut non Palatinatum modo, sed vicinas quoque Imperii subigant provincias. Eorum autem Principum præsertim petitiones, qui pro defendenda Imperii libertate, Henrici IV. Galliæ Regis instinctu, coaluerunt in fœdus. Bohemicum quidem bellum & spretæ Majestatis Cæsareæ crimen, invasionis hujus causas prætendi; sed manifesta esse Austriacorum consilia, ut libertate Germaniæ everfa, novum sibi dominatum in ea stabiliant. Palatinum cum Bohemia nihil habere commune, neque Cæsari ex privata lite publicam facere permissum. Fœderatos nonnisi coactos, tranquillitatis publicæ & suæ salutis causa, arma cepisse, ne Palatinatus, qui ex præcipuis Imperii terris, fœderi Unionis adscriptus, subigatur ab extero. In Cæsaris Majestatem a se nihil prorsus admissum. Sperare spe, spretis adversariorum calumniis, Regem libertati Germaniæ & Principum, ipsi devinctorum invigilaturum saluti. (t)

Eodem tempore legati Gallici, Vindobonæ pacis causa agentes, Regem suum monuerunt, sollicitè cavendum, ne Palatinatus & Protestantes Germaniæ, conjunctis Austriacorum & Hi-

Tom. IV.

A a

(t) Scriptum hoc extat in libro alleg. *Ambassade extraord.* pag. 425. Aliud scriptum, ejusdem fere argumenti, mensè Febr. A. 1621. Galliæ Regi a Fœderatis exhibitum, in quo enixe Regis opem implorant, extat in libro alleg. pag. 539.

GEORG.
FRIDER.

spanorum armis opprimantur; quod vicinis Regibus, speciatim Galliae Regno, periculofum. (u)

§. XLIX.

Trans-
actio
cum Spi-
nola.

Cæfar, prospero rerum successu elatus, non modo æquas pacis condiciones recusavit, sed & A. 1621. ineunte, Palatinum & focios, læsæ pacis publicæ reos, proscripsit. (x) Desperatis hi rebus mense Februario hujus anni Heilbronnæ convenerunt. Fridericus V. Georgii Friderici nostri filius, & futurus successor, patris nomine interfuit. Missa ad Cæsarem legatio, quæ de pace communi & de reconciliatione Palatini cum Cæsare ageret. (y) At negotium cum minus prospere successisset, Fœderati, Gallorum, Anglorum, Batavorumque destituti auxilio, & rebus suis a Cæsare metuentes, interventu Swicardi Electoris Moguntini, & Ludovici Hassio-Darmstadiensis Landgravii, die 12. Aprilis Moguntiae cum Spinola convenerunt, ut die XIV. Maji ejusdem anni copiis e Palatinatu abductis, Fœderati Unionis nulla ratione Palatinum juvarent in posterum. Ita Evangelicæ Unionis Fœdus omnino solutum; (z) cujus focii pactione Ul-

(u) Vide ibidem pag. 349. seq.

(x) LONDORP. Tom. II. Lib. VI. Cap. I. & II. *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 47°.(y) Condiciones, Cæsari a Fœderatis oblatas, exhibet liber allegatus *Ambassade extraordinaire* &c. pag. 547.(z) Transactionem hanc vide apud DU MONT *Corps Dipl.* Tom. II. P. II.

meni & Moguntina decepti sunt. Dissolutio hæc facta est Gallis
invitis. (a)

GEORG.
FRIDER.

§. L.

Ab eo tempore res Palatini perditæ ac fere desperatæ; quas Vincu-
præter Mansfeldium & Halberstadiensem Marchio noster susten- lum cum
tare conatus est. Enimvero posteri Caroli I. Badensis, obli- Palatino,
ti malorum, quæ Fridericus I. Palatinus Elector, Marchioni huic
intulerat, successoribus Palatinis adhæserunt constanter. Insecu-
ta sacrorum apud Germanos conversio, firmiter reddidit amicitia
vinculum. Palatinus denique Evangelicæ Unionis caput evasit;
cujus fœderis promotor inter præcipuos fuerat Georgius Frideri-
cus. (b) Corona Bohemica Palatino oblata, Durlacensis suafu
ab eodem accepta, vicinas has inter Domos concordiam & amo-
rem adauxit. Bohemica Palatino firmata si fuisset corona, Mar-
chia superioris possessio firmata quoque fuisset Marchioni.

Tom. IV.

Aa 2

pag. 391. Item in libro: *Ambassade extraordinaire* pag. 555. Transactioni,
Fœderatorum nomine, Joachimus Ernestus Brandeburgicus & Johannes
Fridericus Wirtembergæ Dux subscripserunt. Addatur LOTICHIUS
ver. Germ. Lib. VIII. Cap. VI. pag. 242. JUL. BELLUS *Laur. Austr.*
Lib. V. pag. 426.

(a) Lettres de M. de Puyfieux in libro supra allegato: *Ambassade &c.* pag. 551.

(b) Georgius Fridericus, frater Ernestus Fridericus dum viveret, zelo pro
Lutheranismo commotus, contrarias Palatini & fratris, Calvinizantium,
partes in Comitibus aliisque Conventibus Imperii fuerat secutus. Sed

GEORG.
FRIDER.

§. L I.

Epocha
infausta.

In ancipiti hoc rerum Palatarum & Durlacensium statu appropinquavit denique A. 1622. in Badensi Historia novæ Epochæ momentum. Georgius Fridericus, corpore & animo valens, quinquagesimum ætatis annum nondum ingressus; pro Friderico Palatino ultima tentaturus, anno hoc abdicat regimen. Filius illud accipit tremens. Brevi post pater proelio prostratus & exul; filius a Fœderatis desertus, Marchiam omnem superiorem amittit; inferiorem omnibus belli furoribus expositam videt, ac incertam fatorum. Tabula hæc brevis est anni, cujus descriptionem aggredior.

Marchio
armatus.

Pragensis victoria, qua Fridericus V. Bohemia expulsus est, terruit Fœderatos & focerum Palatini, Britannicæ Regem, qui gladium pro generi salute fringere non ausus est. At imperterritus perstitit Georgius Fridericus; spem inter & metum semper armatus. Victricia autem Cæsaris, apud Bohemos dominantis, arma magis magisque proferri, ipsumque adeo Palatinatum & Marchias Badenses gravi periculo expositas cerneret, de utriusque defensione sollicitus, matura deliberatione habita, tandem in are-

fratris successor factus, mutatis consiliis, Palatino adhæsit; opibus ejus ad retinendam Marchiam superiorem usurum se sperans.

nam descendit, intrepidus & erectus athleta, militarem scientiam præ multis edoctus, & ob id ipsum armis suis forte nimium confusus.

GEORG.
FRIDER.

§. LII.

Armorum suorum iustitiam repetiit a Transactione Ulmen-
fi, qua ad defendendum Palatinum se adstrinxerant focii. Mo-
guntinam vero Pactionem, quam Onolsbacensis & Wirtenbergen-
sis cum Spinola iniverunt, adeo se non probasse contendit, ut
quæ Principes illi, Hispanico auro corrupti, contra fidem, Palati-
no datam, tum egerant, impia & perfida existimet; Wirtenber-
gico vim minatus, nisi Palatinatui laboranti ferret suppetias, quas
ante Unionem solutam promiserat. Dux; a Marchione sibi me-
tuens, militem collocavit in finibus. (c)

Iustitia
armor.

§. LIII.

Marchio autem præfentiens mala, quibus Domus sua & Regimen
Marchiæ expositæ, si bello succumberet; de abdicando Marchia-
deponit.

Aa 3

(c) KHEVENHÜLLER *Annal. Ferdin.* Tom. IX. pag. 1704. ubi annotat,
Marchionem illo tempore agitate consilia, Eduardinos extirpandi
liberos; ut & ex Germania ejiciendi Hispanos; restituendi Palatinum,
eique adjiciendi Ducatum Bavaricæ; clericos bonis & redditibus spoliandi,
in Moguntinum, Herbipolensem & Spirenses, omnium malorum auctores,
gladio animadvertendi, everfaque religione Catholica, Calvinismum
stabiliendi. In odium Marchionis scripta hæc esse, Lector æquus facile
perspicit.

GEORG.
FRIDER.

rum regimine suscepit consilium. (d) Duodecimus dies mensis Aprilis, Calendarii veteris, postremus est regiminis Georgii Friderici dies, primusque regiminis, quod Fridericus V. filius adivit; quo se abdicans Marchio quasi classicum cecinit bellicorum tumultuum, qui per totos viginti sex annos Marchicas terras, ad pacem usque Westphalicam, agitarunt. Instrumentum Caroloburgi perscriptum est. Pater, nihil sibi reservans, nulla addita conditione, omne suum in Marchias filio tradit imperium. Suspicio est, abdicationem simulatam fuisse. Res omnis pendebat ab expeditionis eventu. Marchio, regimen deponens civile, militare in exercitum retinuit; qui communibus Unionis Fœderatorum sumptibus contractus & altus, rupto Unionis fœdere, Marchicis alebatur.

§. L I V.

Vires
exerci-
tus.

Octo peditum legiones, viginti & octo equitum turmæ, mille & octingenti currus, fabricæ singularis & novæ; omni apparatu militari instructi, decem majoris molis tormenta, splendendum & agilem ejus A. 1622. composuerunt exercitum, qualem nullus unquam Marchionum Badensium suis sub auspiciis, suoque

(d) CARAFA in *Germania restaurata* pag. 127. ait: „Cum Georgius Fridericus arma contra Cæsarem strinxisset, ac prius filio ditionem suam in magna fraude cessisset, fuissetque aliqua pars ditionum pupillorum Principum a Marchione Spinola inter alia loca occupata, &c.

GEORG.
FRIDER.

stipendio in aciem produxit. Militaverant in exercitu hoc Wilhelmus & Bernhardus, ex Saxonica Vinariensium Domo; quibus cohortes quoque ducendas commisit. Bernhardus, fulmen illud belli, cujus prudentiam & virtutem decennio post, non Germani modo, Sueci & Galli, sed omnis Europæus orbis mirati sunt magiftrum veneratus est Georgium Fridericum. Omnis exercitus ejus ad quindecim armatorum millia excurrit; (e) nec defuere, qui ad viginti quatuor millia eum excrevisse putarent. Cum exercitu hoc suo Exmarchio, a Friderico Exrege Bohemiæ frequentibus literis excitatus, Marchia sua profectus est, Tillium, Ligistici exercitus ducem, ut Palatinatu expelleret.

§. L V.

Palatinus, intellectis Mansfeldii & Halberstadiensis progressibus, ex Batavis per Galliam & Alfatiam, mutato habitu, in Palatinatum suum redierat. Persona Landaviæ deposita, a Mansfeldio summa cum gratulatione exceptus est. Mansfeldius tractatus cum Hispanis, qui variis conditionibus in partes eum suas pertrahere studuerant, eo momento abruptit, atque expugnato Madenburgenfi, Spirensis Episcopatus cis Rhenum Castro, Rhenum trajecit; adversus Tillium, Ligistici exercitus ducem, suum ducens exercitum. Tillius, cum Bavaricis copiis ad Wiselo-

(e) CARAFA pag. 121. BRACHÉLII *Hist.* Lib. II, pag. 60.

GEORG.
FRIDER.

chium sedens & Heidelbergæ intentus, intellecto Mansfeldii adventu, copias, ad laceffendum suum exercitum missas, repulit, & reliquum exercitum, horum fuga perculsum, quoque fugere coëgit, ad Mingelshemium usque vicum, duarum fere horarum itinere, victor. Sed Mansfeldius, ibi cum focis consistens, vico incenso, Tillius ne videret, quid ageretur, sistit fugam, restituit ordines, agmen convertit, atque in Tillianos impetum facit, qui re inopinata perterriti, victi sunt, cum vicisse se crederent, atque in fugam coniecti. (f) Equus, cui infederat Tillius, trajectus est globo. Hic exercitum suum reparaturus, Wimpinam duxit exercitum. At Mansfeldius victor, Seinshemio & Eppinga deditione potitus, Ladenburgum obsedit.

§. L V I.

Marchio
producit
exerci-
tum.

Opportunum hoc temporis momentum esse ratus est Georgius Fridericus, quo exercitum suum contra Tillium, Wiselochiana clade a Mansfeldio debilitatum, solus produceret. (g) Produxit per Palatinatum ad Civitatem Heilbronnæ, in cujus vicinia

(f) BRACHELIUS Lib. II. pag. 59.

(g) Sunt, qui Georgium Fridericum, Mansfeldio junctum, Wiselochianæ & Mingelshemianæ pugne interfuisse tradunt. WASSENBERGIUS in *Floro German.* pag. 150. ita scribit: „Junxerat se Mansfeldio Marchio Badensis & tradita filio republica, unum totus sequi Martem decreverat & Wislochianæ victoriæ particeps, suis a Mansfeldio sequestratis

vicinia ad Wimpinam confiterat Tillius. Ratio belli postulabat, ut junctis cum Mansfeldio viribus, qui Ladeburgum obsidebat, & aliquot post dies expugnaturus erat, Tillium aggredereetur. At Exmarchio, impatiens moræ, & Tillii prostrati solus gloriam reportaturus, sine Mansfeldii auxilio eum aggredi decrevit. Tillius

Tom. IV.

Bb

„ copiis, solus, solo exercitu, indivisæ victoriæ gloriam sectabatur: sed in
 „ contrarium omnia cecidere & ejus temeritate factum, ut unus ad Wis-
 „ lochium vicisse Mansfeldius videretur. *LOTICHIUS rer. Germ. Lib. XI.*
 „ Cap.V. hæc habet: „ Exhortatoriis illis suis, antequam ipse veniret, ad
 „ Principes nuper confœderatos, dimissis, tantum profecit Fridericus Pa-
 „ latinus, ut quoque Fridericus, Marchio Durlachius, veteris amicitiae ac
 „ fœderis memor, in subsidium Palatini, exercitum promte colligeret,
 „ eundemque tormentis, pulvere pyrio, impedimentisque novi ge-
 „ neris, atque id genus necessariis, abunde instructum educeret. Ini-
 „ tio igitur cum Mansfeldio aliquousque se tenuit. Ut etiam victoriæ
 „ illius apud Wiselochium, super Thyllio reportatæ, particeps videre
 „ posset. Quod autem ipse mallet integra potius deinceps, quam di-
 „ midiatâ victoriâ frui, censeretque se jam Thillii impetum absque
 „ fociis sustinere posse, utique quem vinci quoque paullo ante didice-
 „ rat, copias suas, simultate interveniente, a Mansfeldio segregavit.,
 Auctor Anonymus vitæ Marchionum pag. 347. ante Wiselochianam
 quoque & Mingelshemianam pugnam Marchionis cum Mansfeldio jun-
 ctionem evenisse scribit. *Acta Mansfeldica* pag. 153. copias Durlacenses
 prællis illis interfuisse testantur. Sed ut ex litteris, e Friderici Palati-
 ni castris, A. 1622. perscriptis, apparet, Georgius Fridericus non nisi post
 prælium Mingelsheimense suas copias eduxit.

GEORG.
FRIDER.

ab exploratoribus consilium Marchionis intelligens, eum in campo late patente, inter Heilbronnâ & Wimpinam, Durlacensis ubi fixerat castra, magno cum ardore adortus est, die 26. Aprilis (A. 1622.) & quidem fummo mane; ut maculam deleret, quam Mansfeldius ei nuper inusserat.

§. LVII.

Prælium
Wimpin.

Burgundicas Hispanorum legiones Corduba Tillio tum opportune adduxerat; cujus augmenti ignarus creditur fuisse Georgius Fridericus, qui nihilominus numero militum & opportunitate loci Tillio fuit superior; ut Carafa perscribit. JULIUS BELLUS (h) autem observat, Tillium occupasse locum editiorem, indeque Durlacenses, qui ictus evitare non poterant, graviter ab initio infestasse tormentis; levi ab ipsis damno accepto. Cruenta dein equestris efferbuit pugna; per horas aliquot durans. Præstantes viri utrimque ceciderunt permulti. Irruerunt pedestres aliquot copiarum Durlacenses in Hispano-Bavaricas, acriterque cum illis dimicarunt. Neutra tamen pars alteri cessit. Marchio aciem suam curribus seferat, qui militibus prælio fessis, valli instar, receptum præbebant. Propugnaculum hoc summis denique viribus aggressus est Tillius. Impetu factò Cæsareani paululum recesserunt, ut Durlacenses elicerent. Stratagema successit: Cordubensis enim, qui ad latus in munimento quodam se absconderat, a tergo ir-

(h) *Laureæ Austr. Lib. VI, pag. 526.*

ruens, Marchicos ordines turbavit, & equitatum disjecit. Marchio intra vallum se recipere & restituere pugnam conatus est frustra. Restitit tamen aliquamdiu peditatus, qui tormentis & sclopetis multa Tillianis intulit damna.

GEORG.
FRIDER.

§. LVIII.

Sed improvisa res aciem Marchionis turbavit & perculit. Currus numero quinque, pyrio pulvere onerati, igneque correpti, stragem & trepidationem Marchicis intulerunt. Dolo hostium, an indiligentia ministrorum, an tormenti ictu id factum sit, nemo definivit. (i) Repentino casu Durlacenses perculsi sunt. Percussis institit Tillius, donec in fugam effusi excederent campo. Pugna non ante vesperam finita. Summa utrimque arte, fervore & contentione certatum. (k) Tormenta & currus, quos inter & illi,

Fuga
Marchio-
nis.

Tom. IV.

Bb 2

(i) CARAFA, sæpe allegatus, hæc addit: „Cum initio prælii res Cæsareano-
rum fuissent in arcto, visam a milite Hispano in acie mulierem can-
dido amictu, quæ Catholicos hortaretur ad pugnam, & victoriam
promitteret. Eundem mox militem majori tormento, cui astabat,
casu ignem intulisse, ex quo erumpentes pylæ hostium inciderint
currus.,

(k) De prælio hoc legendus est JULIUS BELLUS *Laureæ Austr.* Lib. VI. pag. 526. LOTICHIVS *rer. Germ.* Lib. XI. Cap. V. pag. 304. *Theatrum Europ.* Tom. I. pag. 626. BRACHELIUS in *Hist. sui temporis* Lib. II. pag. 60. KHEVENHÜLLER *Annal. Ferdinand.* Tom. IX. pag. 1706. sq.

GEORG.
FRIDER.

quibus imposita pecunia, in Tillii potestatem venerunt. (1) Supra centum & mille milites capti, multique tribuni & ordinum ductores. Wirtenbergæ Ducis frater, Magnus, fortissime pugnans, in prælio cecidit.

qui tamen in eo fallitur, quod Marchionem juvenem Carolum in prælio extinctum fuisse perhibet. Descriptio hujus prælii particulari scripto prodiit A. 1622, 4to.

(1) JULIVS BELLVS *loc. alleg.* pag. 527. hæc habet. „Inter alia autem
 „ duas majores machinas ferreas, quæ pilos sexaginta librarum emit-
 „ tebant, sex nova tormenta ænea, anno 1614. fusa, & Marchionis
 „ Durlacensis insignibus ornata; triginta mediocria & minora ænea
 „ tormenta: quinquaginta parva mortaria ænea, ingens mortarium,
 „ quale vix a veteranis & diu in bello versatis militibus visum fuerat:
 „ duo alia nova mortaria ænea, quinquaginta currus, pulvere nitrato,
 „ funiculis, instrumentis bellicis & alio apparatu militari onustos;
 „ quadringentos alios, quibus omnis generis farinæ impositæ erant,
 „ quatuor artificiosas scalis, ad oppugnationem faciendam comparatis,
 „ plenos: sexaginta longurios, ferrea cuspide munitos, magnam panis,
 „ farinæ, salis, vini, pecudum, & omnis generis annonæ copiam;
 „ duos currus, in quibus ducenta viginti quinque millia thalerorum,
 „ quorum pleraque ab Archiduce Leopoldo cusa erant, & aliqua regia
 „ moneta, quam nova unio contulerat, cum aliquot millibus florenor-
 „ um, quæ omnia militibus prædæ cefferunt: duodecim naves ad ster-
 „ nendum pontem, infra Heilbronnâ a Durlacensibus comparatas, ce-
 „ perunt. Denique septem vexillis peditum & decem equitum cum
 „ vexillo Marchionis prætorio potiti sunt, quæ Viennam miserunt.

Marchio victus ad Mansfeldium confugit; (m) obsidentem Ladeburgum, cujus obsidionis finem expectare debuisset, ut, junctis cum Mansfeldio viribus, Tillium aggredereetur. Inter abdicationem Marchionis & cladem acceptam nonnisi quatuordecim intercefferant dies.

GEORG.
FRIDER.

§. L I X.

Infelix hoc ad Wimpinam prælium non modo Badenium & Palatinorum, sed & Germaniæ Protestantium fortunam prostravit. Palatinum una perdidit in Bohemia pugna; Durlacensem unum perdidit in Suevia prælium; quo amisso, Palatinatum Exrex Bohemus, & Marchiam superiorem Exmarchio Durlacensis suæ lineæ amisit; Palatinatui suo restitutus Fridericum. Ille Carolo-burgi, quo post prælium secesserat, die 3. Maji, ad Joachimum Ernestum Brandeburgicum scribens, aperit ei, ad Wimpinam se progressum, ut castra ibi figeret, non ut provocaret ad prælium. At celeritate hostium & fervore se adactum, ut rem certamini committeret. Post continuas bidui velitationes denique cessisse se loco, amissis tormentis & nervo belli, stipendiorum pecuniis, sed hostes cruenta potitos victoria; cum singuli militum suorum tres vel quatuor ceciderint hostes nullusque eorum perierit inultus. Ex

Sequelæ
cladis.

Bb 3

(m) Tradit KHEVENHÜLLER loco alleg. Marchionem fugientem abjecisse armaturam corporis, quæ Leopoldo Archiduci dono data.

GEORG.
FRIDER.

præcipuis ductoribus neminem fere desiderari præter Magnum, Wirtenbergæ Ducem, qui fortitudine & prudentia sua, causæ publicæ multum præsidii potuisset asserre. Damna, hac clade accepta, facile posse reparari; constituisse se, collectos e fuga milites, proximo quoque die, in hostes educere.

§. LX.

Gesta re-
liqua.

Enimvero Georgius Fridericus cum reliquiis exercitus sui toto mense Majo stetit in armis, & cum Ernesto Mansfeldio rem Palatini utcunque sustinuit; Ladenburgum expugnavit, evertit; Rheno trajecto liberavit Hagenoam, quam Leopoldus Archidux obsidione premebat; captoque Drusenhemio, Leopoldi & Alfatias Hanoviæ Comitum ditiones late vastavit. Posthæc Mansfeldius cum Exrege Bohemiæ & Exmarchione, relicta Alfatia, die XXIII. Maji Rhenum transgressus, inopinato impetu cepit Darmstadium, & vicinum omnem agrum misere vastavit; quod Ludovicus Landgravius Cæsaris partes constanter secutus est, uti Cassellanus Anti-Cæsareanas amplexus est partes. Darmstadiensis, propositis a Mansfeldio conditionibus subscribere nolens, cum filio Johanne fugam arripuit, sed in itinere ab excubitoribus Durlacensibus captus, Carolo, Georgii Friderici filio juniore, traditus, ab eo ad patrem Marchionem deductus est. Omnes hic vires intendit, ut Landgravium Palatino redderet faventem. At ille ingenue & constanter professus est, nullo metu, nulla spe, unquam a fide,

Cæsari data, discedere se posse. Palatinus Landgravium, qui ad eum fuerat deductus, mancipavit custodiae, atque exercitum sequi iussit; æquiores pacis condiciones a Cæsare se obtenturum confidens, si captivum retineat. (n)

§. LXI.

Sed omnia Palatini & Fœderatorum consilia brevi post (die 9. Junii) intervertit Christiani Halberstadiensis, a Tillio profligati, clades Hœchstiana ad Mœnum, quæ in his partibus bellum terminavit. Palatinus enim non Halberstadiensem modo, sed & Mansfeldium atque Marchionem nostrum post cladem hanc exauctoravit; (o) Cæsaris se committens arbitrio; quem faventorem sibi fore crediderat, si deponeret arma; ut focer ei suavit, Rex Angliæ, Jacobus, ab Hispanis deceptus.

In his rerum angustiis suas quoque copias die XII. Junii Georgius Fridericus dimisit; literis ad Pleickardum Helmstadium, primarium sui exercitus ducem, scriptis, quibus de tristi patriæ suæ & Protestantium statu pauca præfatus, non aliam sibi superesse viam declarat, quam ut arma deponat. Injungit Pleickardo, ut tormenta cum instrumentis & impedimentis bellicis Schreckium mittat ad Rhenum, cum equitum comitatu; curaturum se,

(n) KHEVENHÜLLER loco alleg. pag. 1723. seq. JULIUS BELLVS pag. 546.

(o) Halberstadiensis & Mansfeldii exauctoratio facta die XIII. Julii 1622.

GEORG.
FRIDER.

ut transvehantur in Marchiam. Scribit ei porro, ut cum militibus rationes subducat, illis se satisfacturum promittens, monensque, ne illos introducat in Marchiam, quæ magna comneatum jacturâ laboret; quin & timendum, ne Cæsar tractatus, quos Marchio filius cum eo instituit, abrumpat, si militem in terris suis se alere intelligat. Repetit ergo, ut Marchionatui, fatis jam afflicto, parcatur.

§. LXII.

Marchia
vastata.

Paulo ante enim, Mansfeldio in Alfatia grassante, duodecim millium exercitus, ex Holfatis, Saxonibus & Cofacis compositus, in Marchiam Durlacensem indeque in Alfatiam, Anhaltino duce, transiverat, ut Mansfeldium expelleret. (p) Ita res desperatæ Exregis, res desperatæ Exmarchionis, nuper tam potentis & floridi. Evangelica Unio, Moguntini & Darmstadiensis persuasum nuper dissoluta, Georgii Friderici rebus nihil potuit opis afferre. Inundata mox (die 5. Julii) Bavaricis, Hispanicis, Polonicis, Hungaricis, aliisque copiis Cæsareanis, Marchia omnis, infelix & territa. Omnia latrociniis, rapinis, cædibus, incendiis, miserrime vastata. Exmarchio Hachbergam cum paucis se contulit; privatam ibi & solitariam vitam acturus.

Tillius

(p) JULIUS BELLYS Lib. V, pag. 553.

Tillius eodem Julio mense, quo socios suos, Cæsari ut placeret, Palatinus exauctoraverat, Heidelbergam obsedit, mense Septembri cepit; expugnavit Manhemium. Palatinatus amissus.

GEORG.
FRIDER.

§. LXIII.

Sed & Cæsarea sententia superiorem mox Marchiam Dur-
lacensis amisit, quam A. 1617. ab Imperatore Matthia in perpetuum obtinere potuisset, si Badensem Spanheimensis Comitatus partem, cum Marchionis titulo, Eduardinis liberis concedere voluisset; quod in Francofurtano Conventu legati Cæsarei Georgio Friderico obtulerunt. Imprudentiæ eum non pauci accusant, quod Evangelicæ Unionis opibus nimium confidens, tam æquas litis componendæ conditiones tam pertinaciter recusaverit. Cæsareo enim judiciali decreto Eduardinis reddenda quoque jam fuit omnis superior Marchia. Judiciarium ordinem in omni hoc observatum negotio, Georgius Fridericus ipse ad Senatum Populumque Argentinensem Februarii Calendis 1622. perscripsit.

Marchia
superior.

§. LXIV.

Ultimo Octobris A. 1620. Marchioni, ad Judicium Senatus Aulici vocato, bimestre tempus exceptioni præfixum. Marchio ab Imperatore, male informato, ad Imperatorem melius informandum, & ad Status Imperii provocavit. Sed alio mox decreto, die 25. Febr. A. 1621. imposta ei denuo in judicio compa-

Judicia-
rius or-
do.

GEORG.
FRIDER.

rendi necessitas. Eodem, quo nuper, modo, post tres menses, a Marchione responsum. Tertium denique ab eodem Senatu die 30. Julii A. 1621. ejusdem formæ emanavit Decretum: ad quod eadem responsio cum Apologia, qua Georgius Fridericus recusati judicii rationes exponit. Hæc die 25. Aug. A. 1621. missa ad Aulam, quæ provocationis nullam habuit rationem. Quin imo de rei novitate, ad imminuendam supremi judicis auctoritatem composita, litteris, die XIV. Decembris ad Marchionem datis, questus est Cæsar; appellationis formulam ei remittens; Matthiæ Imperatoris fecutus exemplum; qui die 7. Junii A. 1613. eandem fuerat viam ingressus. Idem egit Moguntinus Elector, cui Marchio simile provocationis exemplum transmiserat, ut cum Statibus Imperii in Comitibus illud communicaret. Georgius Fridericus alio scripto die 31. Jan. 1622. Electori respondit.

§. LXV.

Restitutio
Marchiæ su-
per.

Infelix ad Wimpinam proelium, his rebus interveniens, liti finem imposuit. Augusto enim mense sententiam pronuncia- vit Cæsar, ut superior Marchia, cum refusione sumtuum & dam- norum, primogenito Eduardi filio restitueretur. Restitutio facta est eo modo, quem supra exposui. (q) Ita Marchiam superiorem Badensem, quam Ernestus Fridericus per novennium, Georgius Fridericus per octodecim tenuerant annos, Frideri-

(q) Tom. III. pag. 84. seq.

cus V. in primo regiminis aditu restituere coactus est. Pater in-
 terea degens Hachbergæ, biennium ibi vixit privatus. Quum
 autem A. 1624. mense Augusto novus Baviaræ Ducis exercitus
 Marchionatum infestasset, Exmarchio, mense Octobri Genevam
 transivit. (r)

GEORG.
FRIDER.

§. L X V.

At in ipso hoc Helvetico suo secessu inquires, de novis
 auxiliis Palatino adducendis, cogitavit. Joachimus de Rufs-
 dorff, qui res Friderici Exregis in Aula Anglicana procurabat, in
 Monitis Politicis, quæ Jacobo Regi illo anno (1624.) exhibuit, id
 aperte profitetur. „ Marchio Badensis senior, inquit, (s) occa-
 „ sionem expectans, paratus & promptus est exercitum & mili-
 „ tem parare, modo videat, alibi etiam bellum surgere & ho-
 „ stes occupari. Helvetios sibi auxilio affuturos, aut saltem
 „ clam juvatuos sperat, ut exercitum possit conscribere & edu-
 „ cere, quem vel conniventibus, vel non impredientibus illis, si-
 „ ne mora & impedimento concenturiabit. „

Nova
Marchio-
nis confi-
lia.

Placuit denique, ut Regis Angliæ, Regis Gallorum, Sa-
 baudia Ducis ac Venetæ Reipublicæ pecunia XX. mille armato-
 rum exercitum Marchio noster colligeret, in Alfatiam & in Pala-
 tinatum irruptionem facturus; quod consilium, mortuo Jacobo

Tom. IV.

C c 2

(r) JUNGLERUS in vita Georgii Friderici.

(s) In libro cujus rubrum: *Consilia & negotia publica* pag. 100.

GEORG.
FRIDER.

patre, Rege imbelli, Rufsдорffius (t) Carolo fuceffori commenda-
daverat. Helvetii huic bello accessuri videbantur, quibus Au-
ftriæ vicinæ potentia fufpicionem commovit. Sed Cæfar, miffis
confestim in Alfatiam copiis, & Leopoldo Archiduce summæ re-
rum præfecto, confilium evertit. Unde Marchionis in Alfatiam
& Palatinatum expeditio ne quidem tentata eft.

Acta Ge-
nevæ.

Genevæ cum viveret Marchio, in ædibus ille fuis facra
fua Lutherana peregit. His paulatim & alii, vel cives vel ex-
teri, cum frequentes accederent, petiit Senatus, ut extraneos
excluderet. Marchio petitum, aliquoties repetitum, contemnens,
denique mense Februario A. 1626. Geneva relicta, Tunonium,
Caballicenfis Ducatus oppidum, fe contulit, ubi a Sabaudix Duce
Carolo Emanuele domesticum quoque religionis fuæ exercitium
obtinuit. (u)

(t) *Loco alleg. pag. 173.* ubi ita differit., Confœderati ferio cogitanto, quomo-
do diverfio in Alfatia per feniozem Marchionem Badenfem, qui pro-
nus eft eam fufcipere, fi de mediis, quæ proponit & petit valde
parabilia & bene fecura, profpectum fuerit, fieri poffit. Gallo
aliquid fubfidii pecuniarii & Helvetiis vicinis aliquid auxilii confe-
rentibus. „

(u) *Spon. Hift. de Geneve Tom. I. Lib. III. pag. 487.* ubi annotat, Marchionem
Syndico Civitatis, mandata Senatus exponenti, ictus intentaffe, caufa-
tum; Gebennam effe Imperii Civitatem, in qua fui ipfe juris fit & plena
libertate gaudeat. Sed confutat hæc *Auctor Annotationum ad Hifto-
riam Sponii pag. 488. litt. O.*

§. LXVI.

In illo secessu suo Georgius Fridericus, a Carolo Angliæ & Christiano Daniæ Regibus, ad induenda rursus arma bellumque alienis sumptibus gerendum invitatus est. Carolus peculiaribus litteris, die 10. Nov. 1626. Westmonasterii datis, Marchioni nostro potestatem concessit, ut quater mille pedites & mille equites regiis suis sumptibus conscriberet, atque ad vindicandam libertatem Germaniæ; ad restituendum Palatinum & defendendos focios, vi injusta oppressos, quanta posset diligentia in aciem educeret, ageretque ea omnia, quæ utilitati communi, Palatini & fociorum saluti expedire viderentur. (x) Præterea Rex pacem se non facturum promisit, nisi incluso Marchione, qui, missum Venetiæ legato, omnem operam impendit, ut in societatem consilii adduceret Venetos. Anglus jam antea (y) ad Christianum IV. Daniæ Regem scripserat, se ductu Marchionis rebus Germaniæ Daniæque afflictis opem laturum. (z)

Fœdus
cum Re-
ge An-
gliæ.

§. LXVII.

Vigor mentis & corporis, ardor bellandi, causæ Palatinæ studium, induxerunt Marchionem, ut A. 1627. copias, An-

Expedi-
tio in
Hollat.

Ce 3

(x) Literas has vide in RYMERI *Actis publ.* Tom. VIII. Part. II. pag. 112.

(y) X. Kal. Octobris.

(z) Extant hæc litteræ Ms. in Tabulario Bada-Durlacensi.

GEORG.
FRIDER.

glica quas collegerat pecunia, Angliæ Regis fœderato, Daniæ Regi, in Holfatiam adduceret. Danus Generalis copiarum suarum Locumtenentis dignitate Marchionem condecoravit. (a)

Annus hic Daniæ Regi & Marchioni nostro fuit omnino fatalis. Exercitus ejus, quem anno præcedente Tillius ad Lutte-ram fuderat, per Wallensteinium ejusque Legatos pulsus est ex Silesia, Brandenburgica Marchia, & ex Meclenburgi Ducatu. Infelici-um horum eventuum testis interfuit Georgius Fridericus, qui tranquillus & securus e longinquo in secessu suo hæc spectare potuisset. Sed fati agitatus adversis, in ora boreali maritima non felicior, quam in Rhenensi & Suecica fuit. Tillium utrobique implacabilem expertus est hostem; qui cum Fridlando prosperis in-sistens successibus, Cimbricæ Chersoneso denique Danum & Mar-chionem nostrum inclusit. (b)

§. LXVIII.

Clades
Marchio-
nis.

Hic, appropinquante Wallensteinio, Wismaricæ naves cum copiis suis conscendens, ex Meclenburgico Ducatu in Wag-riam, Holfatiæ provinciam, transiens, ad Heiligenhavæ portum appulit, milites ad Grotenbrodam in terram exposuit. (c) Schli-

(a) *Theatrum Europæum* Tom. I. p. 982. LOTICHIUS *rer. Germ.* Lib. XVII. Cap. IV. pag. 498.

(b) PUFENDORF. *rer. Suecicar.* Lib. I. §. 49. seq.

(c) HOLBERG *Danische Reichshistorie* Tom. III. pag. 754. CARAFA *Ger-*

ckius, Wallensteinii Legatus, fugientibus institit, atque die 25. Septembris ejusdem anni (1627.) omnem Marchionis nostri exercitum circumdedit, cecidit vel cepit. Prælii locum silent plerique. (d)

mania restaur. pag. 308. & 315. WASSENBERG. *Florus Germanicus* pag. 151.

(d) Novissimus rerum Danicarum scriptor ROCHIUS (DES ROCHES) in *Historia Daniæ*, Gallice scripta, Tom. V. pag. 349. Marchionem ad *Winmar*, vel *Trismar*, adventante Schlickio, castra habuisse refert. Intelligenda videtur esse Cismaria, qui locus est Wagriæ, unde Præfecturæ nomen. Idem auctor tradit, Marchionem a Schlickio cinctum, antequam prælium iniretur, concessa navi, quam in littore maris Balthici repererat, cum præcipuis Præfectis fuga salutem petiisse; exercitum autem, quem nonnisi quinque millium fuisse putat, deditione facta, in Schlickii victoris verba jurasse. CARAFFA *loco alleg.* pag. 316. ait: Marchionem cum copiis suis in angustias insulæ cujusdam prope Kielam reductum, deletisque duabus legionibus Bernhardi Ducis Vinariensis & Nellii, ceteros tam arcte inclusos, ut vel aquis se committere, vel Schlickii arma perfringere cogerentur. Addit pag. 319. „Optima forte Co-
 „ mes Schlickius apud Cimbricam Chersonesum prope Kielam, post-
 „ quam dudum hostium copias obsedisset, fugiente Marchione Durla-
 „ censi, cum præcipuis Ducibus via maris & dissipatis primis legioni-
 „ bus, totam illam partem exercitus Daniæ Regis, quæ eidem Marchio-
 „ ni commissa fuerat, superavit, ademisque 27. signis peditum & sex-
 „ decim equitum, sine sanguine Cæsareis copiis adjecit, atque ulte-
 „ rius progressus, quasi totam præfatam Cimbricam Chersonesum seu

GEORG.
FRIDER.

Polonicarum rerum haud indiligens scriptor, PAULUS PIASECIUS, sex millia peditum, duo millia equitum in prælio hoc cæsa fuisse refert. (e) Quadringenta militaria signa; viginti tormenta bellica, vel triginta duo, si LOTICHIVM (f) audias, cum copiosa supellectile castrensi, in Schlickii victoris potestatem venerunt. Marchio cum Præfecto suo Nellio, paucisque tribunis navium ope evasit. Ceteræ legiones in Cæsaris verba jurarunt, qui victoria hac, præter Gluckstadium & Crempam, Holsatia potitus est tota.

§. LXIX.

Argenti-
nam fe-
cedit.

Post infelicia hæc fata Georgius Fridericus, a bellicis curis animum revocans, Argentoratum concessit, ubi Domum habuerant Durlacenses Marchiones, cum insigni Draconis, prope pontem D. Nicolai, quæ seculo superiore in Gubernatoris urbis ædes conversa. Ibi tranquillam vitam agens, litteris & præsertim librorum sacrorum lectioni vacavit, quas undexagesies se legisse, ipse manu sua in primis exempli sui, quod formæ minoris est, paginis annotavit. Terras Marchicas tamen, quoties Suecorum arma in his partibus prævaluerant, invisit.

§. LXX.

-
- „ Jutiam, occupavit. Kiela, ejus hic mentio fit, non est Chilonium,
 „ Holsatiæ caput, sed finus, uti videtur, ad littora Wagriæ. „
 (e) *Chronica Gestorum in Europa singularium* pag. 397. Adde *Theatr. Europ.*
 Tom. I. pag. 986.
 (f) *Rer. German.* Lib. XVIII. Cap. I. pag. 500.

§. L X X.

Memorable est testamentum, quod septennio ante abdi-<sup>Testa-
mentum
ejus.</sup> cationem (A. 1615.) de Marchiæ & Domus suæ salute sollicitus, condidit Caroloburgi, die 17. Novembris, quod Pragmaticam Ernestinæ suæ lineæ sanctionem constituit. Præcipua ejus capita hæc sunt:

- I. Omnia testaments, quæ superioribus annis condidit, revocat.
- II. Filiis & Successoribus constantiam in Evangelica religione commendat.
- III. Sepulturam eligit Pforzhemii in Collegiata S. Michaëlis Ecclesia, ubi & uxor ejus Agatha, Erbacensis Comitissa, sepeliatur. Exequias, Balsamationem, Epitaphium, ordinat.
- IV. Renunciatio Principum feminarum perpetua Lex fit Domus Badensis.
- V. Filii prioris matrimonii educentur in Aula Principis regentis; posteriores apud matrem, usque ad annum octavum completum. Matri centum floreni pro singulis liberis, pro filia, quæ annum 8. egressa, 200. floreni quotannis pro victu & amictu solvantur.
- VI. Singulæ Principes filiæ, postquam renunciaverint successioni, accipiant 500. florenos.
- VII. Si Marchionissa vidua ad secundas nuptias vel ad aliam

GEORG.
FRIDER.

religionem procedat, filiae ad Marchionis viventis Aulam transferantur, & in Lutherana educentur religione.

VIII. Durlacensis Gymnafii & Sulzbergenfis ſcholæ conſervatio & emendatio commendatur.

IX. Commendatur obſervatio tractatum, privilegiorum, contractuum, quos inivit deditque teſtator.

X. Fridericus, Carolus & Chriſtophorus, filii ejus, conſtituuntur heredes. Excluduntur filiae, quamdiu mafculus ſuperſtes. Dos filiarum fit decies mille florenorum, ut Erneſtus teſtamento ſuo A. 1550. ordinavit. Intelligitur hoc de filiabus Marchionis Regentis, de reliquis ipſe Regens diſponat. Principi Regenti, cum annum vigefimum quintum compleverit, ſubditi præſtent homagium, ante complementum præſtetur tutoribus.

XI. Terræ Badenſes in poſterum nulli diviſioni obnoxiae, ab uno Principe regantur.

XII. Jus primogenituræ & ſucceſſionis linealis agnaticæ ſtabilitum.

XIII. Princeps Regens in regimine ſtatuta ſequatur Majorum, niſi teſtator ante mortem nonnulla in utilitatem Domus immutet. Neque hæc contrariantur conſenſui, quem teſtator dedit, ratione permutationis, quam Marchio Erneſtus cum Wirtembergica Domo inivit.

XIV. Marchio regens solus onera portet, solus quoque tria suffragia, superioris nempe & inferioris Marchiarum Badæ & Marchionatus Hachbergæ in Circulo Suevico, ut & suffragium Comitatus Spanheimensis in Circulo Rhenano habeat; atque omnes, quicumque sunt, Marchiones Badenses præcedat. (g)

XV. Si Marchio Regens anno vigesimo sexto ætatis suæ non duxerit uxorem, aut post quinquennale matrimonium non habuerit heredem, proximus heres matrimonium ineat, qui si id facere neglexerit, intra anni spatium sequens id faciat heres. De cætero omnibus Principibus Domus liberum sit ducere uxorem, si Princeps Regens consentiat, vel ejus tutores.

XVI. Omnes Marchiones, non regentes, eosdem cum regentibus titulos gerant.

XVII. Carolus, secundo genitus testatoris filius, Badensem portionem Comitatus Spanheimensis ulterioris, & Christophorus tertius Princeps, Præfecturam Grefensteinensem obtineant, ut inde percipiant fructus; (h) sed salva superiori-

Tom. IV.

D d 2

(g) Tum temporis omnes terræ Badenses erant in manibus Lineæ Durlac. & Eduardini liberi extorres.

(h) Terræ hæc ex sententia Cæsaris ad Wilhelmum Bada-Badensem quum postea rediissent, Georgii Friderici Marchionis interventu A, 1624. die 16.

GEORG.
FRIDER.

tate Principis senioris, Friderici, cui intra annum feudale homagium præstare teneantur.

XVIII. Quodsi secundus Princeps sine masculis moriatur heredibus, junior in Comitatu Spanheimensi succedat, & huic in Præfectura Grevensteinensi succedat, si quis adhuc nasceretur filius. Unicus autem si superstes sit cum Principe Regente frater, ille solus Spanheimenses & Grevensteinenses possideat terras.

XIX. Possessores hujus Comitatus & Præfecturæ, dotem & vidualitium uxori suæ constituere possunt, Principis Regentis permisso.

XX. Appanagia nec alienare, nec oppignerare licitum est, nisi ob liberationem ex captivitate. Fiat id tamen cum consensu Regentis, ut proprietarii terrarum. Eum in finem possessores litteras antigraphas offerant Regenti.

XXI. Si moriente testatore, Spanhemium & Grevensteinium non

Febr. inter tres filios ita transactum est, ut Carolus secundo genitus septies mille thaleros annuos, Christophorus quater mille perciperet, uniusque deficientis portio accresceret alteri. Marchia superior Friderico si fuerit restituta, Carolus Spanheimensis Comitatus, vel Lahrensis Dynastiæ partem Badensem; at Grevensteinii Præfecturam Christophorus accipiat. Earum ditionum reditus a pensione annua deducat Fridericus. Reliqua testamenti capita confirmantur. Id addo, conventionis hujus instrumentum authenticum in Tabulario Durlacensi, quod Basileæ est, non extare, adeoque dubium esse, an illa fuerit perfecta.

amplius forent in ejus potestate, contenti sint filii juniores eo, quod illis assignabitur infra. Si Comitatus & Præfectura non tantum reddituum ferant, quantum junioribus assignatum est fratribus, suppleat senior, qui illos in possessione eorum defendat. Illi tamen ante 25. annum neutrius administrationem possint adire. Officiales, quos constituunt, jusjurandum præstent Marchioni Regenti.

XXII. Principes, ætate minores, in Aula Regentis ad annum usque 18. educentur.

XXIII. Quodsi præter Marchionem Regentem, unus tantum superesset Princeps, huic post completum annum 25. vel, si consilio Regentis, aut tutorum ejus, matrimonium contrahat, 5000. floreni annuatim solvantur. Si sint duo vel tres, singuli 3000. florenos accipiant, si quatuor vel plures, 2000. floreni singulis porrigantur.

XXIV. In tali rerum statu junior Princeps, si matrimonium contrahat, in Spanheimensi Comitatu, vel in Dynastia Grevensteinensi domicilium figat. Quod si terræ hæc amitterentur, occupet Badevillam & Castrum Sulzberg cum oppido, si vidua Marchionissa, loca illa occupans, morte vel alio modo ea reliquerit. Accipiat porro 5000. florenos cum frumentis, vino, venatione; reservato semper seniori superioritatis jure,

GEORG.
FRIDER.

a quo etiam Badevillam & Sulzbergam teneat in feudum; sed filio successori Regentis has terras restituat.

XXV. Mobilia omnia maneant in manibus solius Principis Regentis. Reliquis, si unus modo est, 5000. floreni; si duo, singulis 4000. floreni, si vero tres vel plures, singulis 2000. floreni, & quidem non nisi eo tempore, quo ad nuptias transeunt, solvantur.

XXVI. Primogenitus Marchio junioribus nihil debet ratione terrarum.

XXVII. Quibus conditionibus cum Eduardinis liberis transactio ineunda fit, si obveniat occasio, Marchio præcipit.

XXVIII. Prioris conjugis hereditas inter filias ejus dividatur.

XXIX. Filiis commendantur boni mores & debitorum solutio.

XXX. Pro curatoribus & tutoribus filiorum minoris ætatis, si qui superessent, testatore moriente, Joachimus Ernestus, Marchio Brandenburgicus, & Jo. Fridericus Wirtembergæ Dux, commendantur, qui eos in Evangelica religione educabunt, ad externos studiorum causâ mittent. Senior maneat domi, nec duo Marchiones eodem tempore ad externos mittantur.

XXXI. Evangelica religio constanter servetur. Marchio religionem mutans, terris privetur.

XXXII. Expellantur Judæi ex omnibus Badenfibus terris, nec unquam admittantur.

XXXIII. Forma regiminis præsens servetur, saltem Principe in

- ætate minore constituto. Confiliarii Intimi sint Evangelicæ religionis. Res, statum publicum concernentes, ad Curatores & Tutores deferantur. Administratio justitiæ, constitutio, depositio officialium & Ministrorum Ecclesiæ ad Confiliarios Intimos spectet.
- XXXIV. Judicium Aulicum, Matrimoniale & Consistorium in suo statu ferventur. Filius natu maximus; minor licet annis XXV. quotidie Confilia, præsertim Intimum, frequentet.
- XXXV. Jus Provinciale quantocius perducatur ad finem.
- XXXVI. Principes ad completum usque annum 25. feminæ usque ad matrimonium, sub curatela vivant.
- XXXVII. Si duo tutores vel moriantur vel mutant religionem, aut eam non striçte observent, alius Princeps, Unioni addictus, eligatur.
- XXXVIII. Confiliariis tutelæ vel curatelæ commendatur silentium.
- XXXIX. Si successor moriatur, relictis minoribus ætate, iidem tutores rogantur, ut continuent tutelam.
- XL. Si quæ lites inter heredes oriantur, res componatur per arbitros.
- XLI. Successor non recedat ab Unione, quæ A. 1608. d. 8. Maji inter Principes Protestantas inita: fervet quoque fœdus, cum Turicensibus & Bernatibus initum.

GEORG.
FRIDER.

XLII. Equester ordo a successore quovis modo augeatur, promoveatur.

Ad perpetuam & inviolabilem hujus Testamenti observationem filii Principes obligantur.

Dispositio hæc Principem sapit, omnia animo complexum, Marchiam quæ poterant reddere tranquillam, florentem.

§. L X X X I.

Obitus.

Argentorati tandem die 24. Septembris A. 1638. ætatis 65. decessit, postquam, patre mortuo, per 45. annos vel ipse, vel sub tutoribus gessisset regimen, atque per 16. annos vixisset privatus. In tam diuturnis Belli Germanici motibus Georgius Fridericus a Cæsare nunquam nominatim proscrip- tus, Palatini partes licet semper secutus sit. Sarcophago inscripta fuit notitia sequens: „ Hoc in loculo corporetenus recumbit Quondam Sere-
 „ nissimus Princeps ac D. D. GEORGIUS FRIDERI-
 „ CUS Caroli F. Marchio Badensis & Hachberg: Landgravius
 „ Saufenberg: Comes Spanh: & Eberst: Dn. Rœtelæ, Badenwi-
 „ ler, Lahr & Mahlberg &c. Heros magnanimus, Pietatis
 „ cultor devotissimus, religionis puræ Augustanæ Confessionis &
 „ Germaniæ libertatis assertor constantissimus, VIRTUTE, quo
 „ Symbolo usus est, tam militari, quam togata, præclarus, Dux
 „ belli fortissimus, litterarum & linguarum scientia, multis pe-
 „ regri-

„ reginationibus parta, incomparabilis, innumeris calamitati-
 „ bus obrutus, nunquam fractus, quem uno verbo sine adula-
 „ tione dixeris coronam Principum. Natus Caroliburgi
 „ A. MDCXXIII. XXX. Jan. Marchicarum ditionum partem
 „ cum dnis Fratribus XI. omnes conjunctim ad XVIII. annos
 „ rexit, vixit annos LXV. menses VII. dies XV. obiit Argenti-
 „ nae XIV. Sept. A. MDCXXVIII. cujus anima vivit in
 „ Deo. „

Inscriptionem hanc Tabularium Badense affervat. Sarco-
 phagus autem, in quo Georgii Friderici corpus quiescit, quem in lo-
 cum deportatus sit, nobis non liquet. In Cathedralis Argenti-
 nensium Ecclesiae crypta depositus fuisse videtur, donec, pace re-
 ducta, cryptae inferretur majorum. Deportationis autem nulla
 nobis documenta supersunt. Inter Marchiones, Pforzhemii sepul-
 tos, Georgius Fridericus certe non extat.

§. LXXII.

Princeps fuit, Marchionum Badensium nulli secundus, cui <sup>Chara-
cter,</sup>
 nihil defuerat praeter fortunam. Simonius, Cathedralis Ecclesiae
 Metensis Primicerius, Theologus Doctor, in literis ad Subdata-
 rium Pontificis, Romam datis Nancejo, ita de eo: „Marchio Ba-
 „ densis, Princeps Lutheranus, inter Germaniae Principes inge-
 „ nii praestantia ac doctrinae laude celebriores numeratur.

GEORG.
FRIDER.

Omnium Badenſium ditionum poſſeſſor, in Collegio Principum tria tulit ſuffragia, Hachbergicum nempe & Badenſia duo, quod Marchionum Badenſium contigit nulli.

Senioris fratris ſui, Erneſti Friderici, imitatus exemplum, politicas Majorum ſuorum mutavit rationes. Carolus I. Cæſari contra Fridericum I. Palatinum adhærens, libertatem amiſerat. Georgius Fridericus, contra Cæſarem Friderico V. Palatino addiſtus, Marchiam ſuperiorem amiſit. Palatinum ut Palatino fervaret, Marchiarum ſuarum ſe abdicavit regimine. Durlacenſibus ſuis Marchiæ ſuperioris ut firmaret poſſeſſionem, regimen utriusque filio tradidit vivus. Quodſi oblatas ab Imperatore Matthia conditiones, ut ſupra oſtendi, acceptaſſet, aut Ferdinando II. A. 1620. ſe opponere deſiſſet, Marchiæ inferiori ſuperior manſiſſet conjuncta. At Fœderatis ſuis nimium confiſus eſt; experientia nondum ſatis edoſtus, lubricum eſſe fœdus, pluribus quod fociis conſtat, quod vel Smalkaldicum ſeculi præcedentis fœdus eum docere potuerat. Quam parum fiducia in Angliæ Rege Jacobo, Principe imbelli. In Halberſtadienſi & Mansfeldio, quam parum præſidii. Wimpinenſi proelio ſi victor evaſiſſet, momentanea ejus fuiſſet victoria. Quam leve damnum ille Cæſari, Hispanis & Ligæ intuliſſet, tantis impar impenſis; ac potente deſtitutus fœderato.

§. LXXIII.

Eruditæ ejus rerum militarium scientiæ veteris & novæ Scientia
militaris.
in Bibliotheca Bada-Durlacensi Carlsruhæ præstans supereft mo-
numentum. Commentarios bellicos intelligo, qui tribus (i) vo-
luminibus maximæ molis constant, quos A. 1614. decimo quarto
Quintilis conscribere cœpit, ex præcipuis ævi sui & vetustioris
rei bellicæ Scriptoribus (k) concinnatum; in quo omnia sollicite

Tom. IV.

Ee 2

(i) Agitur Tomo I. de bello in genere, de officiis summi copiarum ducis, de mediis parandi pecuniam ad alendos milites, de annona & comæatu militari, de molendinis militaribus, de furnis, de re tormentaria & supellectile militari, de medicamentis castrensibus, de literis conductitiis, de conscriptione & lustratione exercitus, de diribitoribus & scribis cohortium, de armis, de cancellaria castrensi.

Tomus II. exhibet collectanea de castris metandis, hospitibusque designandis, de excubiis & vigiliis, in castris ac hospitibus, de fanitate militum in castris conservanda, de alendis & curandis ægris vulneratis, de judicio equestri, de exercendis instruendisque militibus, de castris movendis, de expeditionibus & ordine in itineribus observando.

Tomus III. proponit excerpta de præliis majoribus & pugnis minoribus acieque fruenda, de reducendis ex acie copiis, de obsidionibus & oppugnationibus, de locis muniendis, de iisdem defendendis hostibusque propulsandis, de pace & pacificationibus.

(k) Polybium præsertim & Scripta de Re militari, a Justo Lipsio e veteribus collecta, adhibuit. Ex junioribus usus est libris Brancacii, Achillis,

GEORG.
FRIDER.

tractavit, examinavit, quæ ad Tacticam, Poliorceticam, Castrametationem & Politiam exercituum pertinent. Opus, maximam partem sua manu exaratum, terminavit die 25. Novembris A. 1617. in Caroloburgi Palatio; filiisque Friderico, Carolo & Christophoro adscripsit; addita prohibitione, Liber ne evulgaretur in publicum, privatis filiorum usibus modo destinatus. Machinarum bellicarum, stationum, castrorum, acierum delineationes ipse Marchionis manu adjectæ sunt.

Pleraque ex ipso usu ac experientia rerum & ex colloquio cum præclaris belli ducibus annotavit; natura & arte ad Martis scholam formatus Heros; libertatis Germanicæ, civilis & ecclesiasticæ, vindex.

§. LXXIV.

Religio.

Lutheranam religionem in suas terras introduxerat Pater. Filius eam consilio atque ense defendit. Annotant Scriptores, (1) Pistorium, Jacobo Marchione ad Romana sacra perducto, multum impendisse laboris, ut Georgium Fridericum quoque ad illa perdu-

Tarducci, Bernhardini de Mendoza, Philippi Clivæ Ducis, Wilhelmi de Bellay, Marechalli de Biron, Georgii Bostæ, Bernhardini Rocca, Jo. de Billon, Henrici Wenisckenii, Georgii Wilhelmi Sturzelii, Leonhardi Fronspærgii, Ludovici de Montgommery, Ducis de Merceur.

(1) PAULUS CHERLERUS Bantzheimensis Ecclesiastes in *Epist. ad Marbachium* Part. VI. pag. 760.

ceret, Marchiæ superioris possessione perpetua ei in præmium promissa.

GEORG.
FRIDER.

Regimen adiens, mortuo fratre Jacobo, primum habitavit ^{Sedes.} Hachbergæ A. 1593. cui Castro novum addidit splendorem & robur. (m). A. 1599. sedem suam transtulit Sulzbergam, ubi amplificato Castro, hortos & scholam, literis latinis addiscendis, Hedleri Cancellarii consilio, instituit. A. 1604. post Ernesti Friderici decessum omnium Marchiarum Badensium possessor Carolo-burgense Palatium sibi sedem elegit.

Inter perpetuos, qui regimen ejus exercuerunt, tumultus, ^{Vasalli.} vasallos suos Marchicos ad servitia militaria, per se vel per alios præstanda, frequenter evocavit, nec pecuniam, fructusve feudi pro servitiis accepit.

§. L X X V.

Neque vero militaribus modo & literariis rebus deditum ^{Amor Ju-} fuisse Georgium Fridericum, existimet Lector. ^{stitiæ.} Singularis in eo semper fuit justitiæ amor. Themidis studio studiose se applicuit, præsertim ab eo tempore, quo regimen adiit, ut non modo Principis fortis & docti, sed & justi mereretur elogium.

Antiquas Consuetudines Marchiæ, ut & Constitutiones a ^{Jus pro-} Majoribus latas, novis adjectis, in Corpus collegit, quod per ^{vinciale,}

Ee 3

(m) Carolus II. jam muniverat Castrum Hachbergæ. Filius, multis munitionibus adjectis, illud formidabile reddidit.

GEORG.
FRIDER.

omnem Marchiam observatur hodieque. Christophorus I. qui inter statores Domus Badensis comparet, Juris Marchici primus stator dicendus est. Edidit ille A. 1509. Ordinationem Judicii Aulici, (n) quam omnibus Marchiæ judicibus normam præscripsit. Accesserunt A. 1511. de testamentis, de dividenda hereditate & de tutela Ordinationes; in quibus adornandis Udalrici Zafii, Antecessoris Friburgensis, usus est opera. Georgius Fridericus has aliasque Juris Marchici partes correctas & auctas renovavit, atque in Corpus redactas A. 1622. typis vulgavit. (o) Solennis tamen promulgatio non nisi A. 1654. sub Friderico V. Marchione evenit, quod bellicæ curæ animum Marchionis in diversa distraxerant. Insigne hoc opus in duas Partes dividitur; quarum altera Ordinationis provincialis, (p) altera Juris provincialis (q) nomine innotuit.

§. XXXVI.

Admini-
stratio
publica.

Nec minus administrationis publicæ formam Marchio noster ordinavit. Consiliarios in Collegia distribuit; Consilio Secretario frequenter præfedit; graviora negotia ipse examinavit, discussit; jura inter cives æqua lance distribuit; comis, blandus, clemens,

(n) Ordinationem hanc Philippus quoque Marchio A. 1525. renovavit atque correxit.

(o) Nova hujus Juris editio sub Carolo Wilhelmo prodiit A. 1710.

(p) Landordnung.

(q) Landrecht.

at necessitas cum exegerat, severus & rigidus. Virtutes hæ ex
 ipsis ejus oris lineamentis eluxerunt, quibus omnium, qui eum
 viderant, animos sibi facile conciliavit; naturam in omnibus ex-
 pertus faventem, at fortunam novercam; quæ in bellicis præfer-
 tim rebus dominatur; quæ tamen nec animum, nec famam ei
 potuit auferre.

GEORG.
FRIDER.

§. LXXVII.

Conjugium felix octodecim liberorum eum reddidit pa- Uxor I.
 rentem. Tres inter Georgii Friderici Uxores prima fuit *Juliana*
Urfula, Friderici Comitis Silvestris & Rheingravii filia; nata die
 28. Sept. 1573. desponsata Jul. 1592. mortua d. 23. April. 1614.
 heroici animi femina, digna marito conjux, fœcunda Domus
 Durlacensis mater, quæ per 22. annos matrimonii sui Marchias
 florentes vidit atque felices.

Numerosam ex ea sobolem suscepit, quam ordine nativita- Liberi.
 tis expono.

Catharina Urfula, nata d. 19. Jun. 1593. Ottoni Hassiæ
 Landgravio nupfit d. 25. Aug. 1613. intra biennium d. 15. Febr.
 1615. defuncta.

Fridericus, natus A. 1594. qui patri succedens, stirpem -
 propagavit.

Anna Amalia, nata die 9. Julii 1595. Wilhelmo Ludovico -

GEORG.
FRIDER.

Comiti Nassoviæ Saræpontano nupta die 25. Novembris (r)
A. 1615. obiit A. 1652.

Philippus, natus d. 30. Decembris A. 1596. nondum trime-
stris decessit 14. Mart. 1597.

§. LXXVIII.

Carolus.

Carolus, Hachbergæ A. 1598. die 22. Maji in lucem edi-
tus. Princeps acuti & capacis ingenii, cui nihil difficile. A pri-
ma pueritia litteras didicit, litteratos amavit & coluit. Liberali-
bus artibus & præsertim linguis delectatus, A. 1616. Galliam, Bri-
tanniam & Belgium invisit. A. 1617. in bello contra Hispanos,
quod in Pedemontio gerebatur, militavit. A. 1619. sub auspicio
patris & ductu aliquot duxit cohortes. A. 1620. expeditioni in
Palatinatum, a Fœderatis Unionis susceptæ, una cum patre in-
terfuit. A. 1621. iterum in Italiam profectus, petiit Siciliam &
Melitam. A. 1622. in proelio Wimpinensi fortis dux & miles
pugnavit. Haud ita multo post ad Venetos profectus, indeque
rediens, Longobardiam, Pedemontium, Sabaudiam, Galliam
peragravit, ut Mauritium, Araufionis Principem, apud Batavos
inviferet. Itinere confecto, A. 1623. ad Ernestum Mansfeldium in
Frisiam Orientalem se contulit, a quo constitutus fuit equitatus
Chiliarcha. A. 1624. Galliæ Regis castra in bello cum Hispanis
secu-

(r) PFEFFINGER *Merckwürdigkeiten des XVII. Seculi* pag. 820.

secutus est. Anno sequenti eorundem Gallorum expeditioni in Vallem Telinam interfuit. (s) Eodem anno ad Magnæ Britanniæ Regem missus est, ut causam ibi Protestantium ageret. In itinere hoc Bononiæ Picardorum variolis correptus, die 27. Julii A. 1625. decessit. Corpus ejus in patriam translatum, die 17. Nov. in Ecclesia Pforzheimensi sepultum est. (t)

GEORG.
FRIDER.

Juliana Urfula, nata Calendis Januariis, 1600. (u) Obiit die ultimo Augusti anni ejusdem.

Juliana
Urfula.

Rudolfus, natus d. 21. Jan. (x) A. 1602. ultimo Maji A. 1603. decessit.

§. L X X I X.

Christophorus A. 1603. die 16. Martii natus, Carolo fratre quinquennio junior, at indole, genio, dotibus & virtute eidem par, forte superior. Præmaturus tirocinia militiæ fecit sub patre, ad res bellicas natus. Friderico Rheingravio, cujus contubernalis fuit, aliquando ingenue professus est puer; si inevitabilia sunt bella, optare se, ut in illud tempus differantur, quo ipse arma gerere & virtutem suam ostendere possit; exclamans: quam fortem me tum præstabo & strenuum. (y) In prælio Wimpinen-

Christo-
phorus,

Tom. IV.

Ff

(s) SPRECHER *Hist. Rhet.* pag. 601.

(t) Conf. *Caroli Marchionis Badæ & Hachbergæ Apotheosis*, Argent. 1727. 4to & JUNGLERUS.

(u) Alii die 2. Dec. 1599.

(x) Alii diem 6. Jan. ponunt.

(y) Junglerus, qui Principem hæc dicentem audivit, in vita Georgii Friderici

GEORG.
FRIDER.

si talem se ostendit, qualem se futurum promiserat. Ad Comitem Mansfeldiæ profectus in Frisiam, turmæ equitum Carolo sub fratre præfuit A. 1623. annoque sequenti vixit apud Gallia Regem. At A. 1625. Ducis Sabaudia castra secutus, contra Hispanos in Pedemontio pugnavit. Inde ad Belgii Fœderati tranfivit militiam, in ea perseverans, donec Gustavus Adolfus in Germania apparuit; cujus castra magno cum ardore secutus, a latere ejus nunquam discedens, Ingolstadii obsidioni interfuit; in qua Regis equus, Rege servato, occisus; at Christophoro nostro paucis post horas caput ablatum est globo, die 20. Aprilis A. 1632. sub oculis Regis. Digna mors juvene heroë; qui in herois sui periit conspectu. Rex eo cadente exclamavit: Ter mille Principes in hoc Principe amisi. Defuncti corpus jussu Regis Augustam, (z) indeque in Durlacenses terras deductum est. Pforzhemii sepultum. Univerfus Suecorum exercitus, in aciem dispositus, duplici tormentorum ac sclopetorum explosione, Principi, cum abduceretur, valedixit. Infelicem filii casum mira animi constan-

rici, cujus Confiliarius fuit, rem annotat: De Junglero vide Tom. I. *Hist. Badensis in Proleg.*

(z) Augustæ in Ecclesiæ S. Annæ crypta aliquamdiu corpus ejus quievit. Fridericus, Christophori frater, datis ad Augustanos litteris, petiit, ut illud fervarent, donec itinera securiora, ut in Marchiam possit transferri. STETTEN *Geschichte der Stadt Augspurg* Part. II. pag. 195.

tia pertulit pater, (a) cui tot malis afflicto, majus addi non potuisset; tranquillum se esse professus, quod rex fit illæsus.

GEORG.
FRIDER.

§. L X X X.

Anna Augusta, nata A. 1604. die 30. Martii, obiit die 2. Aprilis A. 1616. Filiæ reliq.

Sibylla Magdalena, nata d. 21. Julii 1605. nupta Johanni Comiti Nassovio Idsteinenfi d. 7. Jan. 1629. defuncta A. 1644.

Francisca, nata d. 9. Aug. denata d. 27. Aug. 1606.

Urfula Maria, nata d. 3. Nov. mortua d. 22. Dec. 1607.

Francisca Sibylla, nata die 4. Febr. periit d. 2. Mart. 1609.

Sophia Dorothea, nata d. 14. Mart. 1610. mortua die 24. Oct. 1633.

Ernestina Sophia, nata d. 26. Dec. 1612. denata 4. Jul. 1658.

§. L X X X I.

Uxor secunda Georgii Friderici fuit Agatha, ex Comitum Erbacensium profapia, Georgii Comitis Erbacensis & Annæ Comitissæ Solmenfis filia, nata die 16 Maji A. 1581. nupta die 23. Octobris A. 1614. mortua Caroloburgi A. 1621. pridie Cal. Maji quadragesimo primo ætatis; sepulta Pforzhemii, postquam septennio in matrimonio vixerat.

Tom. IV.

F f 2

(a) BOLESL. PHILIPPUS a CHEMNITZ *Belli Sueco Germ.* Vol. I libro IV. Cap. XV.

GEORG.
FRIDER.
Liberi.

Tres illa Marchioni filias Principes peperit; quarum duas moriens vivas reliquit.

Agatha, nata die 2. Sept. 1615. denata 1616.

Anna, nata die 29. Maji 1617. Carmina hæc varii generis & Comœdias Basileæ, ubi belli temporibus vixerat, lingua patria scripsit; nec Gallicæ, nec Latinæ ignara. A. 1672. die 15. Octobris decessit.

Postrema liberorum Georgii Friderici fuit Elifabetha; nata die 5. Febr. 1620. haud vulgaris quoque ingenii Princeps, iisdem, quibus foror, artibus operam navans. Scripta ejus, poetica manu exarata, in Bibliotheca Bada-Durlacensi servantur. Veterum quoque Scriptorum, Regum ac Principum acute & prudenter dicta sollicite collegit & typis vulgavit. Sexui feminino dedicatus est liber. (b) Basileæ, ubi Gallicum ob bellum secesserat, die 13. Octobris 1692. anno 72. ætatis vitam commutavit cum morte.

§. LXXXIII.

Uxor 3.

Tertia Georgii Friderici uxor fuit Elifabetha, Johannis Thomæ Stotzii, supremi judicis in Stauffenberg, filia, ad Morganaticam (c) desponsata, die 29. Jul. A. 1621. quæ vero A. 1652. die 14. Maji improlis decessit.

(b) Impressus Durlaci A. 1685. 4to.

(c) Conventum, ne liberi, ex hoc matrimonio nati, succedant in Marchia, sed bonis, in contractu nuptiali definitis, contenti sint.